

การศึกษาข้อจำกัดของทฤษฎีทางกฎหมาย “Inner Morality of Law”
ของ Lon L. Fuller โดยการวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ
“The Purge Law” และการกำหนดมาตรวัดความชอบด้วยศีลธรรมของ
กฎหมายในบริบทของโลกปัจจุบัน
A Study on the Limitations of Lon L. Fuller’s “Inner Morality of
Law,” through an Analysis of the Legality of “The Purge Law”
and the Establishment of a Measure for Legal Morality
in the Contemporary Context

กฤษณพงศ์ เทพศิริ
Kritsanaphong Thepsiri
กานต์ชมพู่ จันทนาคิน
Kantchompoo Juntanakin
นิพนธ์ ลักขณาอดิศร
Niphon Lakkhanaadisorn
พลอยวดี เชื้อเล็ก
Ploywadee Chuerlek
พิสุทธิ ศรียวศักดิ์
Pisut Siriyuwasakdi
ศิริินทร์ อังไพบูลย์
Sirin Angpaibul
อวยพร สุริยะวงศ์กุล
Aouyporn Suriyawongkul

นิสิตในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ภาคบัณฑิต (นอกเวลาราชการ)
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
LL.B. Candidates
Faculty of Law, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330
Corresponding author E-mail: 6549005534@student.chula.ac.th
(Received: November 3, 2025; Revised: November 13, 2025; Accepted: November 13, 2025)

บทคัดย่อ

“The Purge” เป็นจักรวาลภาพยนตร์ (Film Series) ที่นำเสนอเรื่องราวแบบดิสโทเปีย (Dystopia) ในสังคมอเมริกาที่มีเศรษฐกิจย่ำแย่และเต็มไปด้วยอาชญากรรม รัฐบาลจึงได้ออก “The Purge Law” ซึ่งเป็นกฎหมายที่จัดตั้ง “Purge Night” หรือคืนล้างบาปขึ้นปีละครั้ง โดยอนุญาตให้ประชาชนมีอิสระเต็มที่ในการก่ออาชญากรรมทุกประเภทอย่างถูกกฎหมายเป็นเวลา 12 ชั่วโมง โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้ระบายความคับแค้นและความรุนแรงในจิตใจ นำไปสู่การฟื้นฟูสันติภาพและเศรษฐกิจภายในประเทศ ควบคุมจำนวนประชากร และรักษาอัตราการก่ออาชญากรรมให้ต่ำตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาจากการบังคับใช้กฎหมาย The Purge Law ทั้งประเด็นความรุนแรง ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเมืองและอำนาจ รวมถึงประเด็นทางศีลธรรมและมนุษยธรรม ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเชิงนิติปรัชญาในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม จากประเด็นปัญหาที่พบ ผนวกกับการอนุญาตให้ประชาชนก่ออาชญากรรมได้โดยไม่มีข้อห้าม นำไปสู่การตั้งคำถามว่า เราควรนิยาม The Purge Law ว่าเป็นกฎหมายหรือไม่ หรือหากแม้ว่าจะมอง The Purge Law ว่าเป็นกฎหมายแล้ว กฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ดีหรือไม่ แล้วใช้มาตรวัดอะไรในการประเมินว่ากฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ดี

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้เขียนจึงนำแนวคิดปรัชญาและทฤษฎีทางกฎหมายอย่าง “Inner Morality of Law” ของลอน แอล ฟูลเลอร์ (Lon L. Fuller) ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรมมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ The Purge Law ในภาพยนตร์เรื่อง The Purge ประกอบกับเมื่อนำทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟูลเลอร์ มาวิเคราะห์ประกอบข้อเท็จจริงบางประการในภาพยนตร์เรื่อง The Purge แล้ว ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายนิยามและความชอบด้วยกฎหมายของ The Purge Law คณะผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอว่า แนวคิดทางกฎหมายของฟูลเลอร์นั้นมีข้อจำกัดอย่างไร รวมถึงมุ่งเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวต่อไป

คำสำคัญ: หลักศีลธรรมภายในของกฎหมาย, ภาพยนตร์ The Purge, กฎหมาย The Purge Law, การกำหนดมาตรวัดความชอบด้วยศีลธรรมของกฎหมาย

Abstract

“The Purge” is a film series that presents a dystopian narrative set in an American society plagued by economic hardship and rampant crime. In response, the Government enacts “The Purge Law” to establish an annual “Purge Night” which legally permits citizens complete freedom to commit any type of crime for a 12-hour period. The stated purposes of this event are to allow citizens to release pent-up frustrations and violence, leading to the restoration of peace and economic stability within the country, population control, and the maintenance of a low crime rate throughout the year. However, the films

highlight the problems arising from the enforcement of The Purge Law, including issues of violence, social inequality, politics and power, as well as ethical and humanitarian concerns. It also reflects the philosophical concept of the relationship between law and morality. Given these problems and the legal allowance for citizens to commit crimes without penalty, a question arises: should The Purge Law even be defined as a law? Furthermore, even if The Purge Law is considered a law, is it a good law? What measures are used to assess whether that law is a good law?

Consequently, the authors utilize the philosophical concept and legal theory of “Inner Morality of Law” by Lon L. Fuller, which emphasizes the relationship between law and morality, as a tool to analyze the legality of The Purge Law. Moreover, when applying Fuller’s “Inner Morality of Law” to certain facts within The Purge, limitations in explaining the definition and legality of The Purge Law emerge. Therefore, the authors aim to present the limitations of Fuller’s legal concept, and to propose approaches to address these limitations.

Keywords: Inner Morality of Law, The Purge, The Purge Law, Measure for Legal Morality

1. บทนำ

ลอน แอล ฟูลเลอร์ (Lon Luvois Fuller หรือ Lon L. Fuller) ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเป็นนักนิติปรัชญาชาวอเมริกันที่มีหลักการทางความคิดว่าด้วยความชอบด้วยกฎหมาย (Legality) เช่นเดียวกับนักกฎหมายสำนักกฎหมายธรรมชาติในแง่ที่ว่า ศีลธรรม (Morality) เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดหรือมีความสัมพันธ์เชิงจำเป็นกับกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในแต่ละสังคม (กฎหมายบ้านเมือง)¹ ด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวสำนักกฎหมายสำนักธรรมชาติจึงอธิบายกฎหมายโดยเชื่อมโยง “ความเป็น” (Is) และ “ความควร” (Ought) ไว้ด้วยกัน กล่าวคือ ในการจะตอบคำถามเกี่ยวกับความมีอยู่ของกฎหมายจะต้องอธิบายว่า “กฎหมายคืออะไร” (What the Law Is) ไปพร้อมกับคำถามที่ว่า “กฎหมายที่ดีควรเป็นอย่างไร” (What the Law Ought to Be)² อย่างไรก็ตาม ฟูลเลอร์มีมุมมองที่แตกต่างจากนักกฎหมายในสำนักกฎหมายธรรมชาติคนอื่น ๆ เนื่องจากฟูลเลอร์ให้ความสำคัญกับศีลธรรมในเชิงกระบวนการ หรือศีลธรรมภายใน (Internal Morality) มากกว่าศีลธรรมในเชิงเนื้อหาสาระของกฎหมาย หรือศีลธรรมภายนอก (External Morality)³ อันสะท้อนให้เห็นผ่านทฤษฎีทางกฎหมาย “Inner Morality of Law” หรือศีลธรรมภายในกฎหมาย 8 ประการของฟูลเลอร์ กล่าวคือ ในมุมมองของฟูลเลอร์

¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา* (กิตติศักดิ์ ประภักดิ์ ผู้แก้ไขเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ 15, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2560) 334.

² รวินท์ สิลปะพัฒนะ, *กฎหมาย: สำหรับผู้เริ่มต้นศึกษา* (นิติธรรม 2567) 20.

³ Lon L. Fuller, *The Morality of Law* (Revised edn, Yale University Press 1969) 200-224.

การที่จะบอกว่าสังคมใด ๆ มีกฎหมาย กฎหมายดังกล่าวต้องบัญญัติขึ้นโดยสอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการครบทั้ง 8 ประการ จึงจะนับได้ว่าเป็นกฎหมาย และเป็นกฎหมายที่ดีมีศีลธรรมอย่างแท้จริง⁴ อย่างไรก็ตาม มุมมองเกี่ยวกับการอธิบายความมีอยู่ของกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาติ นั้น แตกต่างและถูกโต้แย้งโดยสำนักกฎหมายบ้านเมือง เนื่องจากนักกฎหมายสำนักกฎหมายบ้านเมือง เช่น เอช. แอล. เอ. ฮาร์ท (H.L.A. Hart) ไม่เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงจำเป็นระหว่างศีลธรรมและกฎหมาย ดังนั้น ในการตอบคำถามเกี่ยวกับความมีอยู่ของกฎหมายจึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นในเชิงศีลธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กฎหมายสามารถมีอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักศีลธรรม ซึ่งข้อโต้แย้งนี้เป็นไปตามทฤษฎี “The Separability Thesis” ของฮาร์ท⁵ อันสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดหนึ่งในมุมมองทางกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาติ รวมถึงของฟุลเลอร์

นอกจากข้อจำกัดจากมุมมองของฮาร์ทแล้ว หากพิจารณาโดยมุ่งไปที่มุมมองทางกฎหมายของฟุลเลอร์อาจเกิดคำถามได้ว่า การศึกษาความเป็นกฎหมายโดยให้ความสำคัญกับศีลธรรมในเชิงกระบวนการผ่านทฤษฎี “Inner Morality of Law” เพียงพอแล้วจริงหรือไม่ เช่น หากในสังคมหนึ่งบัญญัติกฎหมายได้สอดคล้องตรงตามหลักศีลธรรมภายในกฎหมายของฟุลเลอร์ครบทั้ง 8 ประการ แต่เนื้อหาของกฎหมายกลับขัดต่อหลักศีลธรรมหรือไร้ความยุติธรรมอย่างสิ้นเชิง เช่นนี้แล้ว เราจะกล่าวได้ว่ากฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายและเป็นกฎหมายที่ดีได้หรือไม่ หรือหากจะพิจารณาในรายละเอียดแล้ว ศีลธรรมภายในกฎหมายแต่ละประการนั้นได้คำนึงถึงผลที่ตามมา (Outcome) ของการบังคับใช้กฎหมายหรือไม่ กล่าวคือ หากกฎหมายหนึ่ง ๆ ผ่านมาตรฐานศีลธรรมภายในกฎหมายประการหนึ่งประการใดแล้ว แต่เมื่อนำมาบังคับใช้จริงกลับก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ขัดต่อศีลธรรมอย่างรุนแรง เช่นนี้แล้ว มาตรฐานศีลธรรมภายในกฎหมายจะใช้เป็นมาตรวัดคัดกรองความเป็นกฎหมายหรือความเป็นกฎหมายที่ดีได้จริงหรือไม่ ซึ่งคำถามถึงข้อจำกัดของมุมมองทางกฎหมายของฟุลเลอร์ สามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านกฎหมายที่มีเนื้อหาขัดกับศีลธรรมอย่างสุดโต่งอย่าง “The Purge Law” จากจักรวาลภาพยนตร์ (Film Series) เรื่อง “The Purge”

The Purge เป็นจักรวาลภาพยนตร์ที่นำเสนอเรื่องราวแบบดิสโทเปีย (Dystopia) ในสังคมอเมริกาที่มีเศรษฐกิจแย่และเต็มไปด้วยอาชญากรรม รัฐบาลจึงได้ออก The Purge Law ซึ่งเป็นกฎหมายที่จัดตั้ง “Purge Night” หรือคืนล้างบาปขึ้นปีละครั้ง ที่อนุญาตให้ประชาชนมีอิสระเต็มที่ในการก่ออาชญากรรมทุกประเภทอย่างถูกกฎหมายเป็นเวลา 12 ชั่วโมง โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้ระบายความคับแค้นและความรุนแรงในจิตใจ นำไปสู่การฟื้นฟูสันติภาพและเศรษฐกิจภายในประเทศ ควบคุมจำนวนประชากรและรักษาอัตราการก่ออาชญากรรมให้ต่ำตลอดทั้งปี⁶ ซึ่งจะเห็นได้ว่า The Purge Law เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นตามกระบวนการนิติบัญญัติแต่มีเนื้อหาที่ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง โดยกฎหมายรับรองให้การจู่โจมฆ่าผู้อื่น อันเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้อื่น เป็นเรื่องที่

⁴ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 23, วิญญูชน 2567) 126-127.

⁵ H.L.A. Hart, ‘Positivism and the Separation of Law and Morals’ (1958) 71 Harvard Law Review 593.

⁶ Megan A. Armstrong, ‘“A Nation Reborn”: Right to Law and Right to Life in *The Purge* Franchise’ (2019) 13 Journal of Intervention and Statebuilding 377.

ชอบด้วยกฎหมาย ความบิดเบือนเชิงศีลธรรมดังปรากฏใน The Purge นั้น มีความน่าสนใจและเป็นวัตถุวิสัยที่ดีในการนำมาศึกษาประกอบทฤษฎีทางวิชาการในแขนงต่าง ๆ อาทิ การวิเคราะห์ภาพยนตร์ดังกล่าวประกอบทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism)⁷ หรือการวิเคราะห์ประกอบทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature) ในสังคมอนาธิปไตย (Anarchy)⁸ นอกจากนี้ หากจะพิจารณาภาพยนตร์ดังกล่าวในมิติของนิติปรัชญา หรือมุ่งการศึกษาวิเคราะห์ตัว The Purge Law ประกอบทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์แล้ว ก็สามารถขบคิดต่อไปได้ว่า หากพิจารณาประกอบบริบททางสังคมและประเภทของกฎหมายแล้ว อะไรคือมาตรวัดความเป็นกฎหมายและอะไรคือกฎหมายที่ควรจะเป็น (Ought) กันแน่

จากมูลเหตุในการศึกษา (Problem Statement) ดังกล่าว คณะผู้เขียนได้กำหนดคำถามวิจัย (Research Questions) สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ไว้ ดังนี้

1. การศึกษาความเป็นกฎหมายที่มีศีลธรรมด้วยทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ เพียงพอและครอบคลุมในทุกบริบททางสังคมและทุกประเภทกฎหมายหรือไม่
 2. อะไรคือข้อจำกัดที่ทำให้การอธิบายความเป็นกฎหมายที่มีศีลธรรมด้วยทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ ไม่ครอบคลุมในทุกบริบททางสังคมและทุกประเภทกฎหมาย เพื่อให้สามารถตอบคำถามวิจัยข้างต้นได้นั้น คณะผู้เขียนได้วางกรอบแนวทางการศึกษา (Research Methodology) ไว้ ดังนี้
1. ศึกษาว่า แก่นของทฤษฎี “Inner Morality of Law” คืออะไร มีฐานความคิดอย่างไร และมีสมมติฐานใดที่ทำให้ทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency)
 2. ศึกษาว่า ความเป็นกฎหมายตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” มีประเด็นใดที่ในทฤษฎีไม่ได้กล่าวถึง มีประเด็นใดที่บกพร่องในเหตุผล หรือมีประเด็นใดที่ยังไม่สมบูรณ์
 3. ศึกษาว่า ข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” คืออะไร ผ่านการวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ The Purge Law โดยการอภิปรายประเด็นที่ฟุลเลอร์ไม่ได้กล่าวถึง และขยายความข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” ผ่านภาพยนตร์ โดยโยงเข้ากับข้อจำกัดที่เกิดขึ้นได้ตามระบบกฎหมายไทย

⁷ See Sandra Sachin, ‘Aiming to Explain Utilitarian Theory Using ‘The Purge’ Movie Analysis’ (2021) 1 Law Essentials J 29.

⁸ See Mackenzie Graham and Andrew Lotz, ‘The Purge Movie Series: Depiction of Human Nature Under “Anarchy”’ (University of Pittsburgh, 25 April 2019) <<https://ucisportfolios.pitt.edu/mackenziegraham/wp-content/uploads/sites/64/2019/06/Political-Theory-Capstone-Paper.pdf>> accessed 11 May 2025.

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้เขียนได้เรียบเรียงและแบ่งหัวข้อในการนำเสนอเป็นบท ๆ ไป ดังนี้

ส่วนที่ 2 (การทบทวนวรรณกรรม): คณะผู้เขียนมุ่งสรุปแนวความคิดทางกฎหมายสำคัญอันเป็นฐานความคิดของการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะแนวคิด ปรัชญา และทฤษฎีทางกฎหมายของฟุลเลอร์ ว่าด้วย “ความเป็นกฎหมาย” อย่างทฤษฎี “Inner Morality of Law” รวมถึงหลักการว่าด้วยศีลธรรมภายนอกและศีลธรรมภายในของกฎหมาย นอกจากนี้ ยังเสนอข้อโต้แย้งของฮาร์ทที่มีต่อแนวความคิดของฟุลเลอร์ อันจะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดของทั้งสองว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม

ส่วนที่ 3 (ข้อมูลทั่วไปของภาพยนตร์ The Purge และ The Purge Law): คณะผู้เขียนมุ่งอธิบายให้เห็นเนื้อเรื่องและแก่นเรื่องสำคัญของภาพยนตร์ The Purge เพื่อให้ทราบถึงภูมิหลัง บริบททางสังคม รวมถึงหลักเกณฑ์และเหตุผลเบื้องหลังในการบัญญัติ The Purge Law

ส่วนที่ 4 (การวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ “The Purge Law”): ในเบื้องต้น คณะผู้เขียนจะวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ The Purge Law ประกอบทฤษฎีของฟุลเลอร์และฮาร์ท โดยต่อมา คณะผู้เขียนจะมุ่งให้ความสำคัญกับการอธิบายข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ ในการนิยามความเป็นกฎหมาย ผ่านการวิเคราะห์กฎหมายที่มีความบิดเบี้ยวทางศีลธรรมสุดโต่งอย่าง The Purge Law แล้วสรุปเป็นหลักการทั่วไปในข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์

ส่วนที่ 5 (สรุปและข้อเสนอแนะ): ในส่วนสุดท้าย คณะผู้เขียนจะอธิบายสรุปผลการศึกษาในครั้งนี้และเสนอแนะแนวทางการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุงมาตรฐานวัดความชอบด้วยศีลธรรมของกฎหมาย เพื่อพัฒนาต่อยอดมุมมองทางกฎหมายของฟุลเลอร์ให้สามารถปรับใช้ได้ดียิ่งขึ้นในบริบทของโลกปัจจุบัน

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 มุมมองทางกฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม

การศึกษาความมีอยู่ของกฎหมายของ 2 สำนักคิดทางกฎหมายที่สำคัญอย่างสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural School of Law) และสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สำนักกฎหมายธรรมชาติจะต้องอธิบายว่า “กฎหมายคืออะไร” ไปพร้อมกับ “กฎหมายที่ดีควรเป็นอย่างไร”⁹ อันเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายและศีลธรรม ในขณะที่สำนักกฎหมายบ้านเมืองจะแยกพิจารณากฎหมายกับศีลธรรมออกจากกัน กล่าวคือ ความมีอยู่ของกฎหมายไม่จำเป็นต้องพิจารณาไปควบคู่กับศีลธรรม ดังปรากฏในทฤษฎี “The Separability Thesis” ที่เฮช. แอล. เอ. ฮาร์ท (H.L.A. Hart) ยกขึ้นเป็นข้อสนับสนุนในแนวคิดทางกฎหมายของเขา¹⁰ เนื่องจากฮาร์ทมีจุดยืนไม่ต่างจากนักคิด

⁹ รวินท์ สิลปะพัฒน, กฎหมาย: สำหรับผู้เริ่มต้นศึกษา (เชิงอรรถ 2) 20.

¹⁰ H.L.A. Hart, ‘Positivism and the Separation of Law and Morals’ (n 5) 593.

คนอื่น ๆ ในสำนักกฎหมายบ้านเมืองที่เห็นว่า กฎหมายและศีลธรรมต้องแยกออกจากกัน¹¹ โดยเขาเห็นว่า “ไม่มีความจำเป็นที่กฎหมายจะต้องเกี่ยวข้องกับศีลธรรมหรือกฎหมายที่จะต้องเป็น หรือควรจะเป็น (There is no necessary connection between law and morals or law as it is and law as it ought to be)”¹² และเขาเห็นว่า การเป็นหรือไม่เป็นกฎหมายนั้นเป็นคนละประเด็นกับสิ่งที่ว่ากฎหมายนั้นเป็นกฎหมายที่ดีหรือไม่ดี¹³ อย่างไรก็ดี ไซว่าทั้งกฎหมายและศีลธรรมจะปราศจากความสัมพันธ์กันอย่างสิ้นเชิงในทุกมิติ เพราะฮาร์ทเองยอมรับว่า เนื้อหาของกฎหมายอาจทับซ้อน หรือมีการคาบเกี่ยว (Overlap) กับศีลธรรมพื้นฐาน (Moral Principles) ได้¹⁴ แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า กฎหมายจะต้องผูกอยู่กับศีลธรรม เพราะ “กฎหมายที่ควรจะเป็น” กับ “กฎหมายที่เป็นอยู่จริง” เป็นคนละเรื่องกัน¹⁵

ด้วยแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม ฮาร์ทได้เขียนบทความเพื่อปกป้องแนวความคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง และโจมตีแนวความคิดของสำนักสังคมนิยม (Realism) และสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) โดยในเบื้องต้น ฮาร์ทได้อธิบายถึงการแยกความเป็นกฎหมายออกจากศีลธรรมตามแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง เขาเห็นว่า การออกกฎหมายบางประเภท เช่น กฎหมายอาญาจำเป็นต้องพิจารณาประเด็นทางศีลธรรมประกอบด้วย ในขณะที่กฎหมายอีกหลายประเภท เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการให้สิทธิ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพิธีการ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงประเด็นทางศีลธรรม หรือก็คือ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงประเด็น “กฎหมายที่ควรจะเป็น” หากกล่าวให้ถึงที่สุด ในมุมมองของฮาร์ทนั้น แม้กฎหมายหนึ่งนั้นจะไร้ซึ่งศีลธรรมถึงขนาดที่อาจทำให้รู้สึกว่าการกฎหมายดังกล่าวมีความโหดร้ายหรือไม่เป็นธรรม แต่ก็ยังมีสภาพเป็นกฎหมาย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการปฏิบัติตาม¹⁶ ยิ่งไปกว่านั้น ข้อโต้แย้งประการสำคัญว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรมในบทความของฮาร์ท คือการที่ฮาร์ทโจมตีแนวความคิดของกุสตาฟ รัดบรุค (Gustav Radbruch) ที่ใช้หลักศีลธรรมพื้นฐานด้านมนุษยธรรมมาเป็นมาตรวัดเรื่องความชอบด้วยกฎหมาย (Legality) ฮาร์ทได้สนับสนุนข้อโต้แย้งของตนโดยการกล่าวถึงคดี “The Grudge Informer” ซึ่งเป็นเหตุการณ์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการฟ้องร้องเอาผิดผู้ที่แจ้งต่อเจ้าหน้าที่นาซีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงคนที่ไม่เห็นด้วยกับพรรคนาซี โดยศาลได้ตัดสินว่า ผู้แจ้งดังกล่าวมีความผิด เนื่องจากศาลมองว่า “กฎหมายนาซี” ณ เวลานั้น ไม่นับว่าเป็นกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายดังกล่าวขัดต่อหลักการทางศีลธรรมอย่างร้ายแรง อย่างไรก็ดี ฮาร์ทไม่เห็นด้วยกับคำตัดสินดังกล่าว ด้วยมองว่าการปฏิเสธกฎหมายที่ชั่วร้ายว่าไม่เป็นกฎหมาย (โดยใช้มาตรวัดทางศีลธรรม) จะก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความมั่นคงของระบบกฎหมาย ดังนั้น ฮาร์ทมองว่ากฎหมายนาซีก็ยังคงเป็นกฎหมาย เนื่องจากได้ออกมาตามกระบวนการทางกฎหมาย แต่เป็นกฎหมายที่มีความชั่วร้ายและน่าตำหนิ จึงเสนอวิธีการแก้ไขความชั่วร้ายดังกล่าวโดยใช้กระบวนการทางกฎหมาย

¹¹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา* (พิมพ์ครั้งที่ 2, อานกฎหมาย 2564) 477.

¹² วิษย์ จีระแพทย์, ‘การออกกฎหมายในกรอบของจริยธรรมและศีลธรรม’ (2550) 6 วารสารผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา

11.

¹³ รวินท์ สิลปะพัฒน, *กฎหมาย: สำหรับผู้เริ่มต้นศึกษา* (เชิงอรรถ 2) 27.

¹⁴ Martin Van Hees, *Legal Reductionism and Freedom* (Kluwer Academic Publishers 2000) 34.

¹⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา* (เชิงอรรถ 11) 477.

¹⁶ H.L.A. Hart, ‘Positivism and the Separation of Law and Morals’ (n 5) 593.

ด้วยการออกกฎหมายเอาผิดย้อนหลังแก่ผู้ที่แจ้ง แม้วิธีการนี้จะมีปัญหาด้านศีลธรรมก็ตาม กล่าวคือ การออกกฎหมายใหม่ที่มีผลย้อนหลังดีกว่าการประกาศให้กฎหมายนาซีเป็นโมฆะ เนื่องจากฮาร์ทคำนึงถึง ความเป็นระบบกฎหมาย และให้ความสำคัญกับการแยกขอบเขตการพิจารณากฎหมายออกจากประเด็น ทางศีลธรรม¹⁷

2.2 มุมมองว่าด้วยศีลธรรมและทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟูลเลอร์

ลอน แอล ฟูลเลอร์ (Lon Luvois Fuller หรือ Lon L. Fuller) ผู้ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของสำนัก กฎหมายธรรมชาติเห็นว่า ศีลธรรมและกฎหมายมีอิทธิพลต่อกัน โดยเน้นสิ่งที่เป็นศีลธรรมเชิงกฎหมาย แม้ ฟูลเลอร์จะยอมรับความคิดของฮาร์ทในประเด็นกฎหมายคือระบบของกฎเกณฑ์ แต่ฟูลเลอร์ยังคงยืนยัน ในเรื่องความสำคัญของวัตถุประสงค์ (Purpose) ภายในตัวกฎหมาย เพราะเห็นว่าไม่อาจเข้าใจกฎเกณฑ์ ว่าคืออะไรจนกว่าจะได้ทราบถึงจุดมุ่งหมายของกฎเกณฑ์นั้น ส่งผลให้ต้องไปพิจารณากฎเกณฑ์ในแง่การ กระทำที่มีจุดมุ่งหมาย ซึ่งก็คือการควบคุมการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ซึ่งจะเห็นว่า กฎเกณฑ์นั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากคุณภาพทางศีลธรรม (Moral Quality) เพราะฉะนั้น กฎหมายจึงต้องตอบสนองความจำเป็นหรือวัตถุประสงค์ทางศีลธรรม ทำให้กฎหมายและศีลธรรมเป็นสิ่งที่ แยกออกจากกันไม่ได้ ดังนั้น ฟูลเลอร์จึงไม่เห็นด้วยกับฮาร์ทที่แบ่งแยกสองสิ่งนี้ออกจากกันอย่างเด็ดขาด¹⁸

นอกจากนี้ ฟูลเลอร์ยังได้กล่าวถึงศีลธรรม 2 ประเภทที่มีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน ซึ่งจะนำ ไปพิจารณาควบคู่ไปกับกฎหมาย โดยประเภทแรก คือ “Morality of Aspiration” หรือศีลธรรมแห่งความ มุ่งมาดปรารถนา อันเป็นศีลธรรมในระดับสูงสุดของความสำนึกของมนุษย์ กล่าวคือ Morality of Aspiration คือศีลธรรมแห่งชีวิตที่ดี ความสมบูรณ์แบบ หรือศีลธรรมว่าด้วยอุดมคติแห่งความเป็นเลิศที่ ส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ โดยศีลธรรมดังกล่าวไม่ได้อธิบายถึงเรื่องของความถูกต้องหรือผิด ไม่ได้กำหนด เป็นข้อบังคับหรือหน้าที่ที่ต้องบุคคลต้องปฏิบัติตาม แต่เป็นการท้าทายหรือสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อให้ มนุษย์พึงประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและมุ่งมั่นไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ดังนั้น เมื่อไม่มีลักษณะของการควบคุม หากบุคคลไม่สามารถบรรลุศีลธรรมประเภทนี้ได้ ก็จะถือว่าเป็นความบกพร่องหรือความล้มเหลว มากกว่า เป็นการกระทำความผิด ในขณะที่ศีลธรรมอีกประเภท คือ “Morality of Duty” หรือศีลธรรมแห่งหน้าที่ อันเป็นศีลธรรมในระดับกฎเกณฑ์พื้นฐาน กล่าวคือ Morality of Duty เป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำที่ จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อให้สังคมมีระเบียบแบบแผน โดยเป็นศีลธรรมที่กำหนด “ข้อห้าม กระทำ” ไว้เป็นหลัก มีลักษณะเป็นข้อบังคับ หน้าที่ หรือสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามเพื่อหลีกเลี่ยงผลเสียหรือความ รับผิดชอบ เช่น การห้ามฆ่าผู้อื่น หรือการห้ามลักทรัพย์ของผู้อื่น ดังนั้น เนื้อหาของ Morality of Duty จึง เป็นการประณามและกำหนดบทลงโทษผู้ซึ่งไม่สามารถปฏิบัติตามสิ่งที่ปึงจายพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ซึ่งก็คือ หากบุคคลไม่สามารถบรรลุศีลธรรมประเภทนี้ได้ ก็จะถือว่าเป็นการกระทำความผิด หรือ เป็นการกระทำความผิด โดยฟูลเลอร์มองว่า Morality of Aspiration กับ Morality of Duty ไม่ได้แยก ขาดจากกันโดยสิ้นเชิง แต่เป็นเหมือนมาตรวัดทางศีลธรรมที่เริ่มต้นจากจุดต่ำสุด (Morality of Duty)

¹⁷ Ibid 616-621.

¹⁸ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา (พิมพ์ครั้งที่ 13, มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2547) 88.

แล้วค่อย ๆ ไต่ระดับขึ้นไปสู่จุดสูงสุด (Morality of Aspiration) ทั้งนี้ ศีลธรรมทั้งสองประเภทนี้ไม่มีจุดแบ่งที่แน่ชัด แม้บางความเชื่อจะพยายามอธิบายว่า การจะตัดสินว่าอะไรคือสิ่งที่แยในพฤติกรรมของมนุษย์ จำต้องรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีโดยสมบูรณ์ในพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นการกำหนดกรอบที่ช่วยให้รู้เส้นแบ่ง แต่ฟุลเลอร์มองว่า แนวทางดังกล่าวไม่สามารถแบ่งแยกระหว่าง Morality of Aspiration กับ Morality of Duty ได้¹⁹

นอกจากการจำแนกศีลธรรมออกเป็น “Morality of Aspiration” กับ “Morality of Duty” อันเป็นการจำแนกในระนาบ “สูง-ต่ำ” ของศีลธรรมแล้ว ฟุลเลอร์ยังได้แยกศีลธรรมออกเป็น ศีลธรรมในเชิงกระบวนการออกกฎหมาย (นิติบัญญัติ) และศีลธรรมในเชิงเนื้อหาของกฎหมาย อันเป็นการจำแนกในระนาบ “ภายใน-ภายนอก” ของศีลธรรม กล่าวคือ ฟุลเลอร์อธิบายว่า แม้กฎหมายธรรมชาติจะเกี่ยวข้องกับกิจการของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีบางประเด็นที่กฎหมายธรรมชาติไม่ได้ครอบคลุม เช่น ประเด็นการมีสามีหรือภริยาหลายคน (Polygamy) หรือประเด็นภาษีรายได้ก้าวหน้า (Progressive Income Tax) ซึ่งหากมีการพิจารณาปัญหาว่าประเด็นหรือ “เนื้อหา” เหล่านี้ควรรับรู้ว่าเป็นวัตถุประสงค์แห่งกฎหมาย หรือมีความเป็นกฎหมายหรือไม่ คำถามนั้นเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ฟุลเลอร์เรียกว่า “ศีลธรรมภายนอกกฎหมาย” (External Morality of Law) แต่หากเป็นการกล่าวถึง “กระบวนการ” ในการสร้างกฎหมาย (Procedure) หรือกฎหมายธรรมชาติเชิงกระบวนการ (Procedural Version of Natural Law) จะเรียกว่า “ศีลธรรมภายในกฎหมาย” (Internal Morality of Law) โดยฟุลเลอร์มีความเชื่อว่า “กระบวนการ” ควรได้รับความสำคัญเป็นพิเศษ และขยายความให้ครอบคลุมไปถึงความสอดคล้องระหว่างการดำเนินการตามกฎหมายและตัวกฎหมายที่ประกาศใช้ด้วย ซึ่งหากกล่าวให้ถึงที่สุด ฟุลเลอร์มองว่า “กระบวนการ” นั้นมีความเหมาะสมและสำคัญกว่า “เนื้อหา” ของกฎหมาย กล่าวคือ เพื่อให้กฎหมายสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฟุลเลอร์มุ่งความสนใจไปที่ “วิธีการ” ที่ระบบกฎหมายสำหรับการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์จะต้องถูกสร้างขึ้นและดำเนินการตามวิธีการดังกล่าว มากกว่าเป้าหมายเชิงเนื้อหาของกฎหมาย²⁰ อันนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีทางกฎหมาย อย่างทฤษฎี “Inner Morality of Law” หรือทฤษฎีศีลธรรมภายในกฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า แนวความคิดที่ฟุลเลอร์นำเสนอคือ เขาเห็นว่ามนุษย์ต้องการกฎ (Rules) เพื่อให้สังคมสงบสุขในการอยู่ร่วมกันและระบบกฎหมายเป็นสิ่งที่สร้างกฎเหล่านั้นขึ้นมา โดยที่กฎนั้นเป็นพื้นฐานของศีลธรรม²¹ กฎหมายจะต้องมีศีลธรรมอยู่ในตัวจึงจะถือว่าเป็นกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายและศีลธรรมไม่สามารถแยกออกจากกันเด็ดขาดได้ เจ้าหน้าที่หรือผู้ที่มีหน้าที่ออกกฎหมายจะต้องทำให้กฎหมายอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันเป็นอุดมคติของความเป็นเลิศทางกฎหมาย (Ideal of Legal Excellence)²² นั่นก็คือทฤษฎี “Inner Morality of Law” ซึ่งมีทั้งสิ้น 8 ประการ ได้แก่²³

¹⁹ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 5-12.

²⁰ Ibid 96-97.

²¹ Peter P Nicholson, ‘The Internal Morality of Law: Fuller and His Critics’ (1974) 84 *Ethics* 307.

²² David Lyons, ‘The Internal Morality of Law’ (1970 - 1971) 71 *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series 105.

²³ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 46-91.

1. **กฎหมายต้องเป็นกฎที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป (Generality):** กฎหมายต้องสามารถใช้ได้กับทุกคนในสังคมเป็นการทั่วไป ไม่บัญญัติกฎหมายใช้เฉพาะสำหรับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทุกคนพึงอยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายที่มีรายละเอียดเนื้อหาเดียวกัน
2. **กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ล่วงหน้า (Promulgation):** การประกาศใช้กฎหมายควรดำเนินการอย่างเปิดเผยและทั่วถึง เพื่อให้สาธารณชนสามารถรับทราบ ร่วมแสดงความคิดเห็น และวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างเพียงพอ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือในบางกรณีอาจเกิดการตั้งคำถามถึงความเหมาะสมในการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ การประกาศใช้กฎหมายจึงเปรียบเสมือนการเปิดโอกาสให้สังคมได้พิจารณากฎหมายผ่านการถกเถียงและแนวปฏิบัติของปวงชนในสังคมนั้น ๆ
3. **กฎหมายต้องไม่มีผลบังคับใช้ย้อนหลัง (Non-retroactivity):** กฎหมายมีบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม การออกกฎหมายที่มีผลย้อนหลังจะส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจและการกระทำที่เกิดขึ้นไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของกฎหมายอาญา หากมีการบังคับใช้โดยมีผลย้อนหลัง ย่อมส่งผลให้ผู้คนคาดคะเนการกระทำของตนเองไม่ได้ และก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายและความไม่เป็นระเบียบในสังคม ซึ่งขัดแย้งกับเจตนารมณ์หลักของกฎหมายที่มุ่งหมายจะควบคุมและธำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม
4. **กฎหมายต้องมีความชัดเจน (Clarity):** ความชัดเจนของกฎหมายมีความสำคัญต่อการบังคับใช้กฎหมายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ การใช้ภาษาที่ชัดเจนและเข้าใจง่ายยังเป็นสื่อกลางสำคัญในการถ่ายทอดเจตนารมณ์ของการตรากฎหมายได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเข้าใจได้ว่ากฎหมายห้ามหรือต้องการให้กระทำสิ่งใด
5. **กฎหมายต้องไม่ขัดแย้งในตัวเอง (Non-contradiction):** บทบัญญัติในกฎหมายฉบับเดียวกันจะต้องมีความสอดคล้องและไม่ขัดแย้งกันเอง กฎหมายไม่ควรกำหนดให้กระทำการใด ๆ เป็นสิ่งต้องกระทำ (Be Commanded) และงดเว้น (Be Forbidden) ในเวลาเดียวกัน อันเป็นภาวะที่ก่อให้เกิดความสับสนและไม่สามารถปฏิบัติตามได้
6. **กฎหมายต้องไม่บังคับให้ทำในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ (Possibility of Compliance):** ในการบัญญัติกฎหมายนั้น สิ่งสำคัญคือการพิจารณาความเป็นไปได้ในการปฏิบัติตามของบุคคลภายใต้กฎหมาย และบทบัญญัติต้องสอดคล้องกับความสามารถในการรับรู้และการดำเนินการของวิญญูชนทั่วไป
7. **กฎหมายต้องมีความมั่นคงแน่นอน (Consistency):** กฎหมายต้องไม่เปลี่ยนแปลงบ่อยจนเกินไป เนื่องจากหากกฎหมายเปลี่ยนแปลงบ่อยหรือเปลี่ยนแปลงกะทันหัน ย่อมส่งผลให้ผู้อยู่ภายใต้กฎหมาย ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. **ตัวบทกฎหมายกับการบังคับใช้ของเจ้าพนักงานจะต้องมีความสอดคล้องกัน (Congruence between Written Statue and Official Action):** ความไม่สอดคล้องของกฎหมายมักเกิดจากการตีความบทบัญญัติโดยเจ้าพนักงานหรือผู้บังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นผู้ร่างกฎหมายจึงจำเป็นต้องเข้าใจเนื้อหาของกฎหมายที่ออกอย่างถ่องแท้ และระบุเจตนารมณ์ของบทบัญญัตินั้น ๆ ไว้ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการตีความที่คลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เริ่มแรก และเพื่อเป็นหลักประกันว่า ผู้บังคับใช้กฎหมายจะมีกรอบการตีความที่สมเหตุสมผล และสามารถนำบทกฎหมายไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

หลักศีลธรรมภายในกฎหมายของฟุลเลอร์ทั้ง 8 ประการเป็นหลักประกันว่า กฎหมายทุกฉบับจะมีมาตรฐานทางศีลธรรมที่คนควรเคารพ เป็นธรรม และคาดหมายได้ และถูกจัดให้เป็น “นิติธรรมปกติ” (Legal Regularity)²⁴ ฟุลเลอร์ยังมีมุมมองว่า กฎหมายคือ “กิจการที่มีวัตถุประสงค์” (Purposive Enterprise) ซึ่งความสำเร็จของกิจการนั้นขึ้นอยู่กับพลกำลัง ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ สติปัญญา และความรู้สึกผิดชอบชั่วดี (Conscientiousness) ของผู้ที่กระทำการนั้น ซึ่งการที่จะนับว่าเป็นกรณีดังกล่าวได้ กฎหมายจะต้องสนองต่อข้อกำหนดทางศีลธรรมบางประการ แม้ว่าตัวฟุลเลอร์เองจะไม่ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่าศีลธรรมภายในกฎหมายทั้ง 8 ประการของเขาเป็นศีลธรรมอย่างไร อนึ่ง ยังคงต้องพึงตระหนักว่า ระบบกฎหมายที่เป็นไปตามศีลธรรมภายในกฎหมายทั้ง 8 ประการก็อาจถูกโต้แย้งหรือตำหนิได้ แม้ว่าจะเกิดขึ้นได้ยากก็ตาม²⁵

เมื่อพิจารณา “Morality of Aspiration” กับ “Morality of Duty” ประกอบทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ สามารถอธิบายได้ว่า หลักศีลธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมมักแสดงออกในรูปของข้อห้ามมิให้กระทำการบางอย่างต่อผู้อื่น เช่น ห้ามฆ่าผู้อื่น หรือห้ามทำร้ายร่างกายผู้อื่น ซึ่งหน้าที่ในลักษณะนี้สามารถกำหนดค่านิยมได้อย่างเป็นรูปธรรมและไม่ซับซ้อนนัก โดยเน้นการละเว้นการกระทำ แต่ทว่าเมื่อพิจารณาถึงศีลธรรมภายในกฎหมายนั้น มีความมุ่งประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคมผ่านการทำให้กฎหมายเป็นที่รับรู้ เข้าใจได้ง่าย มีความสอดคล้องและชัดเจน ด้วยลักษณะดังกล่าว ศีลธรรมภายในของกฎหมายจึงไม่สอดคล้องกับการทำความเข้าใจผ่านกรอบของ “หน้าที่” (Duty) ที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งในมิติของศีลธรรมทั่วไปหรือในมิติของกฎหมายโดยตรง เนื่องจากการพยายามกำหนด “หน้าที่” ที่ผู้บัญญัติกฎหมายต้องปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ เป็นเรื่องยากที่จะระบุได้อย่างชัดเจนว่าการละเลยหน้าที่นั้นเกิดขึ้น ณ จุดใด แม้จะอาจกล่าวได้ว่าผู้บัญญัติกฎหมายมีหน้าที่ทางศีลธรรมในการทำให้กฎหมายมีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย แต่ก็เป็นการเสนอแนะที่มีข้อจำกัด เนื่องจากผู้บัญญัติกฎหมายเองก็ไม่สามารถวัด “ระดับความชัดเจน” ในเชิงปริมาณได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุที่การกำหนด “หน้าที่” ในลักษณะนี้เป็นไปได้อย่างยากและขาดมาตรวัด

²⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, ‘บทบาทของรัฐธรรมนุญในการส่งเสริมนิติธรรม’ (Thailand Institute of Justice) <<https://tijforum.org/wp-content/uploads/2021/07/01-บทบาทของรัฐธรรมนุญ-edited.pdf>> สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568.

²⁵ Raymond Wacks, *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory* (3rd edn, Oxford University Press 2012) 34-35.

ที่ชัดเจนศีลธรรมภายในกฎหมาย หรือ “Inner Morality of Law” จึงเหมาะสมที่จะถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบของ “Morality of Aspiration” ซึ่งเน้นการมุ่งมั่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอุดมคติของกฎหมายมากกว่าที่จะเป็น “Morality of Duty” ซึ่งยากต่อการประเมินหรือวัดผลได้อย่างแม่นยำดังที่ได้กล่าวมา²⁶ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า “Inner Morality of Law” เป็น “Morality of Aspiration” ที่สำคัญในสายตาของฟุลเลอร์²⁷

นอกจากนี้ ฟุลเลอร์ได้เขียนโต้แย้งข้อวิจารณ์ของฮาร์ท ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรมในบทความ ‘Positivism and the Separation of Law and Morals’ โดยฟุลเลอร์ตั้งข้อสังเกตในภาพกว้างว่า กฎหมายตามความเข้าใจของฮาร์ทนั้นไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริงทางสังคม²⁸ ในประเด็นการแยกศีลธรรมออกจากกฎหมายนั้น ฟุลเลอร์โต้แย้งว่า ฮาร์ทยังสับสนในนิยามของกฎหมายและศีลธรรม และไม่ยอมให้ชัดเจนว่าสิ่งดังกล่าว (โดยเฉพาะเรื่องศีลธรรมที่ต้องแยกจากการพิจารณากฎหมาย) นั้นคืออะไร แต่กลับเลือกที่จะพิจารณาเฉพาะสิ่งที่ฮาร์ทเห็นว่าเป็นกฎหมาย ฟุลเลอร์ได้ตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามในนิยามของกฎหมายของฮาร์ท รวมถึงโต้แย้งแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองเป็นประเด็นอาทิ

1. ฮาร์ทเสนอว่า ความมุ่งประสงค์ที่มีชอบด้วยคุณธรรม (Evil Purposes) สามารถสอดคล้องกับตรรกะภายใน (Internal Logic) ของระบบกฎหมายได้เช่นเดียวกับความมุ่งประสงค์ที่ชอบด้วยคุณธรรม (Good Purposes) ในทางตรงกันข้าม ฟุลเลอร์เห็นว่า ความมุ่งประสงค์ที่ชอบด้วยคุณธรรมมีความสอดคล้องกับตรรกะภายในของระบบกฎหมายมากกว่า เนื่องจากมนุษย์มีแนวโน้มที่จะดำเนินการภายใต้กรอบของการให้เหตุผลและการอธิบายการตัดสินใจซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่โน้มเอียงไปในทิศทางของความมุ่งประสงค์ที่ดี²⁹
2. ฟุลเลอร์เห็นว่า สำนักกฎหมายบ้านเมืองไม่สามารถให้คำอธิบายหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างเพียงพอในสถานการณ์ที่อันตรายร้ายแรงส่งผลให้เส้นแบ่งระหว่างศีลธรรมและกฎหมายพร่าเลือน จนเกิดการซึมซับของศีลธรรมที่ผิดทำนองคลองธรรม (Immoral Morality) เนื่องจากแนวคิดที่แยกกฎหมายออกจากศีลธรรมจะไม่สามารถพิจารณาหรือจัดการกับประเด็นดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม³⁰
3. ฟุลเลอร์มองว่า จุดร่วม (Intersection) ของกฎหมายและศีลธรรมตามแบบที่ฮาร์ทได้อธิบายนั้นไม่ถูกต้องนัก ด้วยเห็นว่า กฎหมายและศีลธรรมมีความสัมพันธ์กันในลักษณะหลอมรวมกัน (Merger) กล่าวคือ ในการพิจารณาคำสั่งทางกฎหมายย่อมเป็นการพิจารณาเรื่องศีลธรรมไปด้วยพร้อม ๆ กัน ไม่ใช่การพิจารณาตามตรรกะแล้วศีลธรรมจะเข้าไปอยู่ในกฎหมายตามที่ฮาร์ทกล่าว ซึ่งนับว่าเป็นการละเลยธรรมชาติของกฎเกณฑ์พื้นฐานในการตรากฎหมาย³¹

²⁶ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 42-43.

²⁷ Raymond Wacks, *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory* (n 25) 34.

²⁸ Lon L Fuller, ‘Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart’ (1958) 71 *Harvard Law Review* 630, 630-631.

²⁹ Ibid 636-638.

³⁰ Ibid 636-638.

³¹ Ibid 639.

ยิ่งไปกว่านั้น ฟุลเลอร์มองว่า ศีลธรรมในตัวกฎหมายเองทำให้เกิดความภักดีต่อกฎหมาย (Fidelity to Law) กฎหมายจึงควรมีศีลธรรมแฝงไว้ภายในด้วย (Implicit Morality) และสำหรับอำนาจในการออกกฎหมายนั้น เพียงการได้รับแรงสนับสนุนจากทัศนคติทางศีลธรรม (ศีลธรรมภายนอก) ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากผู้ออกกฎหมายยังต้องพร้อมที่จะยอมรับศีลธรรมภายในกฎหมายนั้นด้วย แต่ฮาร์ทกลับไม่ได้ให้ความสนใจกับศีลธรรมภายในนี้ โดยมองว่ากระบวนการตรากฎหมายนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ ศีลธรรมภายในไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์มุ่งถึง ซึ่งความคิดเช่นนี้ของฮาร์ทอาจก่อให้เกิดปัญหาต่อความภักดีต่อกฎหมายได้³²

ในประเด็นกฎหมายนาซีจากคดี Grudge Informer นั้น ฟุลเลอร์เห็นว่า ทางเลือกที่ดีกว่า (เมื่อเทียบกับทางเลือกของฮาร์ท) คือ การให้อำนาจฝ่ายตุลาการในการพิจารณาและประกาศว่ากฎหมายนาซี “ไม่มีลักษณะเป็นกฎหมาย” อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับคำตัดสินของศาล ด้วยฟุลเลอร์เห็นว่า กฎหมายนาซีดังกล่าวขัดต่อหลักศีลธรรมภายในกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายนาซีมีลักษณะตรงข้ามกับศีลธรรมภายใน เนื่องจากไม่มีการประกาศล่วงหน้าและเป็นกฎหมายที่ใช้อย่างลับ ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลนาซีสามารถยกเลิกและประกาศใช้กฎหมายใหม่ได้ทันที ถือเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ออกกฎหมาย แต่ก็ไม่มีความเป็นธรรมต่อสังคมนั้น ผู้คนในสังคมอยู่ภายใต้ความหวาดกลัว ซึ่งนับว่าเป็นสถานการณ์ที่กฎหมายไม่มีคุณค่าหรือศีลธรรมจากภายในเลย นอกจากนี้ ในกรณีที่ฮาร์ทเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาด้วยการออกกฎหมายย้อนหลังบังคับเอากับผู้กระทำผิดนั้น ฟุลเลอร์มองว่า ฮาร์ทไม่ได้พิจารณาถึงแก่นแท้ของปัญหาของกฎหมายนาซี และไม่นับว่าเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหายิ่งกระบวนการยุติธรรม การออกกฎหมายบังคับย้อนหลังของฮาร์ทเสมือนการหนีปัญหาในมุมมองของฟุลเลอร์³³

เมื่อพิจารณาถึงบริบทที่จะสามารถปรับใช้ “Inner Morality of Law” ได้ดี ฟุลเลอร์ได้มุ่งความสนใจไปยังระบบหรือกระบวนการตรากฎหมายของสังคมประชาธิปไตย กล่าวคือ กระบวนการตรากฎหมายโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งโดยทั่วไปอาศัยความชอบธรรมทางการเมืองจากการเป็นผู้แทนราษฎรนั้น ย่อมต้องคำนึงถึงบริบทของการปรับใช้กฎหมายโดยฝ่ายตุลาการในแต่ละกรณีด้วย ในขณะเดียวกัน การวินิจฉัยอรรถคดีของฝ่ายตุลาการก็จำเป็นต้องพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมายนั้น ๆ ดังนั้น เพื่อให้เกิดศีลธรรมภายในกฎหมาย และขจัดปัญหาการทับซ้อนจากการปรับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ การดำเนินงานของทั้งสองสถาบัน (ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ) จึงจำเป็นต้องอาศัยการปรึกษาหารือและการประสานความร่วมมือเพื่อหาจุดร่วมที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ ฟุลเลอร์จึงเห็นความจำเป็นในการออกแบบสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องให้สามารถรองรับกลไกการทำงานดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม³⁴ นอกจากนี้ หากพิจารณาประเด็นเนื้อหาของกฎหมาย ซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการนิติบัญญัติอันเป็นศีลธรรมภายในแล้ว ฟุลเลอร์มองว่า เนื้อหาของกฎหมายก็ต้องคำนึงถึงศีลธรรม (ศีลธรรมภายนอก) ด้วย ไม่ใช่บัญญัติกฎหมายอันมีเนื้อหามุ่งแต่เพื่ออำนวยความสะดวก

³² Ibid 647-648.

³³ Ibid 650-656.

³⁴ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 177.

ความสะดวกให้แก่ผู้บัญญัติกฎหมายเพียงเท่านั้น และในการแก้ปัญหาทางสังคมการพิจารณากฎหมายในระดับ “Morality of Duty” นั้นยังไม่เพียงพอ จึงต้องคำนึงถึง “Morality of Aspiration” ด้วย ซึ่งการแก้หรือออกกฎหมายอาจพิจารณาจากการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์ หรือการประยุกต์ทฤษฎีอรรถประโยชน์ส่วนเพิ่ม (Marginal Utility) ด้วย โดยการสร้างกลุ่มสังคมทางศีลธรรม (Moral Community) ที่ไม่จำเป็นต้องครอบคลุมถึงสมาชิกทุกคนในสังคม แต่ให้มีการขยายจำนวนสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ต้องมีตัวแทนจากกลุ่มอาชีพและกลุ่มสังคมอย่างเพียงพอ เพื่อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน รวมถึงสร้างศีลธรรมผ่านทฤษฎีอรรถประโยชน์ส่วนเพิ่มทางเศรษฐศาสตร์ ที่ฟุลเลอร์มองว่าเทียบได้กับ “Morality of Aspiration” อันเป็นฐานในการใช้ศีลธรรมภายในกฎหมายควบคู่ไปกับการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้กฎหมายในสังคมนั้นเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคส่วน³⁵ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคมกฎหมายที่ “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์จะสามารถปรับใช้ได้ดี จะต้องเป็นสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย คือ มีการออกแบบสังคมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกสถาบันในสังคมอย่างเพียงพอ เนื่องจากหากสังคมใดขาดผู้ปกครองที่ไร้เหตุผลเชิงศีลธรรม รวมถึงขาดการมีส่วนร่วมในทางศีลธรรมของประชาชนย่อมเป็นข้อจำกัดในการปรับใช้ “Inner Morality of Law” ในสังคมดังกล่าว

3. ข้อมูลทั่วไปของภาพยนตร์ The Purge และ The Purge Law

The Purge เป็นจักรวาลภาพยนตร์หลายภาคที่นำเสนอเรื่องราวแบบดิสโทเปีย (Dystopia) ในสังคมอเมริกาที่มีเศรษฐกิจย่ำแย่และเต็มไปด้วยอาชญากรรม โดยโครงเนื้อเรื่องหลักกล่าวถึงกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “พรรคพัฒนาชาติใหม่” (The New Founding Fathers of America: NFFA) ซึ่งได้ล้มล้างคณะรัฐบาลเดิมของสหรัฐอเมริกาได้สำเร็จ และได้ก่อตั้งรัฐบาลเผด็จการและรัฐตำรวจขึ้น โดยได้ดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญและร่างกฎหมาย The Purge Law ให้ประชาชนสามารถ “ชำระล้างบาป” (Purge) ได้โดยกำหนด “คืนล้างบาป” (Purge Night) ขึ้นปีละหนึ่งครั้ง เพื่อให้สิทธิพลเมืองก่ออาชญากรรมใด ๆ ได้ทุกประเภท รวมถึงการฆาตกรรม โดยปราศจากความรับผิดชอบทางกฎหมายเป็นระยะเวลา 12 ชั่วโมง และในห้วงเวลาดังกล่าว เจ้าหน้าที่ตำรวจ หน่วยงานบริการทางการแพทย์ หน่วยงานดับเพลิง กู้ภัย หรือหน่วยงานช่วยระงับสถานการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ จะไม่เข้ามาให้การช่วยเหลือใด ๆ³⁶

ในการกำหนดคืนล้างบาปนั้น รัฐบาลได้อำนาจวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมได้ระบายความโกรธแค้น ลดความเกลียดชัง เพื่อให้อัตราการก่ออาชญากรรมผิดกฎหมายของประเทศลดลง ลดอัตราการว่างงาน ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจโดยรวมในประเทศดีขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการจัดคืนล้างบาปครั้งแรกที่เริ่มจากการทดลองในเมืองที่มีพื้นที่จำกัด ซึ่งในเริ่มแรกของการทดลองมีอัตราการเกิดอาชญากรรมไม่มากตามที่รัฐคาดหวังไว้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงได้จัดหน่วยงานของรัฐแฝงตัวออกไปล่าและใช้ความรุนแรง เพื่อยุย สนับสนุน และผลักดันให้เกิดอาชญากรรมจำนวนมากขึ้น และบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการจัดตั้งคืนล้างบาป

³⁵ Ibid 181-183.

³⁶ Megan A. Armstrong, “A Nation Reborn”: Right to Law and Right to Life in The Purge Franchise’ (n 6) 377.

ที่รัฐบาลปกปิดไว้ คือ การลดจำนวนประชากรชนชั้นล่างที่รัฐต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมากในการดูแล รวมถึงเพื่อให้กิจกรรมค้ายาเสพติดได้รับการยอมรับและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดย The Purge Law นั้นได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นนำหรือผู้ที่มีฐานะดีในสังคม ในทางตรงกันข้าม กลุ่มคนที่เป็นชนชั้นล่างในสังคม เช่น กลุ่มคนที่มีฐานะยากจนและกลุ่มคนผิวสี ไม่เห็นด้วยกับกฎหมายนี้ แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งใด ๆ ได้ ซึ่งภาพยนตร์ก็ได้เล่าให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในสังคมในหลากหลายมิติ³⁷

The Purge แต่ละภาคนั้นจะเล่าในประเด็นปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป และสะท้อนให้เห็นประเด็นความรุนแรงในสังคม เช่น การต่อสู้ การทำร้ายร่างกาย การใช้อาวุธสงครามเพื่อทำร้ายกัน การข่มขืน การปล้น และการทำลายทรัพย์สิน รวมถึงได้ทิ้งประเด็นให้ขบคิดเพิ่มเติมถึงประเด็นปัญหาทางสังคม อาทิ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมในมิติต่าง ๆ และความชั่วร้ายของสังคมโดยรอบ เช่น การที่ชนชั้นล่างที่มีฐานะยากจนยอมขายชีวิตตนเองเพื่อแลกกับเงินไว้เลี้ยงดูครอบครัว การที่กลุ่มชนชั้นสูงจับเหยื่อชนชั้นล่างมาทำการประมูล การที่กลุ่มชนชั้นสูงมองคุณค่าชีวิตของกลุ่มชนชั้นล่างว่าเป็นเพียงเศษเงินที่ตนยอมจ่ายแลกกับความสนุกสนานในการเล่นเกมนอกบ้านเพื่อสนองตัณหาของตนในคืนล้างบาป การที่ตำรวจต้องการฆ่าคนที่เมาแล้วขับรถชนลูกชายของตนเองตาย เนื่องจากระบบกฎหมายไม่สามารถเอาผิดผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้ รวมถึงการที่รัฐบาลใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำจัดกลุ่มผลประโยชน์ที่ขัดกับประโยชน์ของตน หรือกำจัดคู่แข่งทางการเมืองที่คัดค้าน The Purge Law³⁸

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาตัวกฎหมาย The Purge Law สามารถสรุปเป็นหลักการทั่วไปที่สำคัญได้³⁹ ดังนี้

1. รัฐบาลกำหนดจัดให้มีคืนล้างบาปเป็นประจำปีละหนึ่งครั้ง โดยมีกำหนดเวลา 12 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 19.00 น. ถึง 7.00 น. ของวันถัดไป โดยประชาชนสามารถก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ได้ โดยไม่มีความผิดตามกฎหมาย
2. บริการสาธารณะต่าง ๆ เช่น บริการของสถานีตำรวจ สถานีดับเพลิง สถานพยาบาล และกู้ภัยฉุกเฉิน จะหยุดทำการในคืนล้างบาป
3. เจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐ (ระดับ 10 ขึ้นไป) รวมถึงบุคลากรทางการแพทย์ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ไม่สามารถก่ออาชญากรรมใด ๆ ต่อบุคคลเหล่านี้ได้ เนื่องจากเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าของประเทศ
4. มีการจำกัดความรุนแรงของอาวุธที่ใช้ในคืนล้างบาปอยู่ในระดับ 1-4 เท่านั้น โดยอาวุธระดับ 5 นั้น จะเป็นอุปกรณ์ที่มีความรุนแรงระดับระเบิด เครื่องยิงจรวด อุปกรณ์ที่มีกำลังทำลายล้างสูง และสารพิษเคมีชีวภาพ
5. มีการกำหนดโทษของผู้ที่ละเมิด The Purge Law คือ การประหารชีวิตโดยวิธีแขวนคอในที่สาธารณะ

³⁷ Ibid.

³⁸ Wikipedia, 'The Purge' (Wikipedia, 5 April 2025) <https://en.wikipedia.org/wiki/The_Purge> accessed 13 May 2025.

³⁹ Ibid.

4. การวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ “The Purge Law”

4.1 ลักษณะของ “The Purge Law”

รัฐ (State) เป็นสังคมที่มนุษย์รวมตัวและผูกพันกันกับดินแดนอันเป็นส่วนหนึ่งของโลก มีการปกครองภายใต้อำนาจอธิปไตยของตน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐอื่น ๆ เมื่อมีสภาพเป็นนิติบุคคลมหาชนส่งผลให้ต้องมีผู้กระทำแทนรัฐ คือผู้ปกครองในฐานะที่เป็นรัฐอธิปไตย (Sovereignty) ทำหน้าที่ออกข้อบังคับแก่คนในสังคม

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนที่ 3 The Purge Law นั้นมีแนวคิดที่ยินยอมให้ประชาชนสามารถก่ออาชญากรรมได้ทุกประเภทโดยไม่มีความผิดในทางกฎหมายเป็นเวลา 12 ชั่วโมงต่อปี เริ่มจากการประกาศบังคับใช้ใน Staten Island สหรัฐอเมริกา โดยรัฐบาลพรรคพัฒนาชาติใหม่ ซึ่งกรณีนี้ถือได้ว่าเป็นรัฐอธิปไตย แจกแก่ประชาชนว่าเป็นการทดลองทางสังคม (Social Experiment) โดยมีสมมติฐานตามที่ได้ประกาศต่อสาธารณชนว่าการให้ผู้คนระบายความรุนแรงจะนำไปสู่การลดลงของอาชญากรรม ซึ่งภายหลังรัฐบาลได้อ้างว่า การทดลองดังกล่าวได้ผลดีและประกาศขยายให้ The Purge Law นี้มีผลบังคับใช้ไปทั่วทั้งประเทศ

ในเนื้อหาของภาพยนตร์ แม้ว่าในช่วงแรกของการประกาศใช้ The Purge Law จะมีประชาชนบางกลุ่มในสังคมที่ไม่เห็นด้วย โดยสามารถเห็นได้จากการแสดงออกทั้งการต่อต้านและการประท้วง แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งการประกาศใช้ The Purge Law ดังกล่าวได้ จากมุมมองนี้จะเห็นได้ว่า The Purge Law ของพรรคพัฒนาชาติใหม่เปรียบเสมือนคำสั่งของรัฐอธิปไตยที่ถึงอย่างไรแล้ว ประชาชนในประเทศก็จะต้องปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ของกฎหมายอย่าง The Purge Law และศีลธรรมแล้วความรุนแรงที่ปรากฏขึ้นในคืนล้างบาป อาจมองได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ (Correlation) ที่แปลกประหลาดระหว่างสิทธิทางกฎหมาย (Right to Law) และสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to Live)⁴⁰ อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่บุคคลหนึ่ง ๆ จะพึงมีและได้รับการคุ้มครอง ดังที่ได้รับการยอมรับและรับรองในระดับสากล ตามที่ปรากฏในมาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The Universal Declaration of Human Rights: UDHR)⁴¹ และมาตรา 6 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (The International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR)⁴²

⁴⁰ Megan A. Armstrong, ‘A Nation Reborn’: Right to Law and Right to Life in The Purge Franchise’ (n 6) 377.

⁴¹ See Universal Declaration of Human Rights (adopted 10 December 1948) UNGA Res 217 A(III) (UDHR) art 3.

⁴² See International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR) art 6.

4.2 นิยามความเป็นกฎหมายของ The Purge Law ผ่านมุมมองของฮาร์ท

จากที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ในการพิจารณาความเป็นกฎหมายนั้น ฮาร์ทไม่เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงจำเป็นระหว่างกฎหมายและศีลธรรม ดังนั้น ตามทัศนะของฮาร์ทแล้ว The Purge Law ก็นับว่าเป็นกฎหมาย เนื่องจาก The Purge Law ได้มีการวางกลไกผ่านกระบวนการทางนิติบัญญัติ และมีการประกาศใช้จากรัฐบาลพรรคพัฒนาชาติใหม่อย่างถูกต้อง ได้รับการยอมรับจากสังคม โดยเห็นได้จากการที่สุดท้ายแล้วกฎหมายดังกล่าวก็ได้รับการปฏิบัติตามจากประชาชน รวมทั้งได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ได้ปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับตัวบทกฎหมายและถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในเรื่องเนื้อหาของกฎหมายที่ขัดกับหลักศีลธรรมหรือมนุษยธรรมอย่างชัดเจน เนื่องจาก The Purge Law ได้อนุญาตให้ประชาชนสามารถก่ออาชญากรรมได้อย่างอิสระภายใต้เวลาที่กำหนดโดยไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งโดยพื้นฐานจะเห็นได้ชัดว่ากฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ไม่ดี แต่สำหรับฮาร์ทแล้ว The Purge Law ก็อาจถือเป็นกฎหมายที่สมบูรณ์ได้ ดังเช่นในกรณีกฎหมายนาซี (Nazi Law) ที่เขายอมรับว่าเป็นกฎหมายที่ไม่ดี เป็นกฎหมายที่ชั่วร้าย แต่อย่างไรก็ตาม ฮาร์ทก็ยังคงถือว่ากฎหมายนาซีนั้นเป็นกฎหมายโดยไม่ได้นำไปพิจารณาในมิติเชิงศีลธรรม⁴³

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในมุมมองของฮาร์ทต่อไปที่มองว่า กฎหมายเป็นเรื่องของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิต ที่ฉลาดเพียงพอที่จะสามารถสร้างกฎเกณฑ์ใด ๆ มาปกครองหรือควบคุมความประพฤติของคนในสังคมได้โดยลำพัง ความเป็นกฎหมายเป็นระบบปิดที่เป็นเรื่องของกฎหมายโดยเฉพาะ จึงไม่ควรนำเรื่อง “ความควร” ทางศีลธรรมมาพิจารณาร่วมด้วย เช่นนี้แล้วนั้น จะเพียงพอหรือไม่ในการที่กฎหมายจะได้ทำหน้าที่อันควรให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์ ในทางกลับกัน หากนำ “ความควร” มาร่วมด้วยในการกำหนดนิยามความเป็นกฎหมายจะช่วยให้กฎหมายทำหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าหรือไม่ คำถามนี้ย่อมเปิดพื้นที่ให้สามารถขบคิดและอภิปรายในทางวิชาการได้อย่างกว้างขวาง อนึ่ง การหาคำตอบของคำถามดังกล่าวไม่ได้อยู่ภายในขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากการศึกษานี้มุ่งหาคำตอบว่า หากยึดมั่นในความสัมพันธ์เชิงจำเป็นระหว่างกฎหมายและศีลธรรม และนำ “ความควร” มาร่วมด้วยในการกำหนดนิยามความเป็นกฎหมายผ่านทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ แล้ว จะเพียงพอหรือไม่ หรือมีข้อจำกัดประการใด อันจะแสดงให้เห็นในรายละเอียดในส่วนต่อไป

4.3 นิยามความเป็นกฎหมายของ The Purge Law ผ่านมุมมองของฟุลเลอร์ ในมิติ “มาตรวัดความมีศีลธรรมของกฎหมาย”

เมื่อนำทฤษฎี “Inner Morality of Law” หรือศีลธรรมภายในกฎหมาย 8 ประการของฟุลเลอร์ มาพิจารณาร่วมกับเนื้อเรื่องในภาพยนตร์ The Purge โดยมุ่งประเด็นไปที่ความมีอยู่ของ The Purge Law ในฐานะกฎหมายจะพบคุณลักษณะของ The Purge Law ดังนี้

1. มีการประกาศใช้ล่วงหน้า และสาธารณชนรับรู้ได้ (Promulgation)
2. ไม่มีผลบังคับใช้ย้อนหลัง (Non-retroactivity)

⁴³ H.L.A. Hart, ‘Positivism and the Separation of Law and Morals’ (n 5) 593.

3. มีความชัดเจนในเนื้อหาที่สาธารณชนเข้าใจได้ว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง (Clarity)
4. มีความมั่นคงแน่นอน ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขบ่อย (Consistency)
5. ไม่มีกฎหมายอื่นใดที่มาขัดแย้ง รวมถึงไม่มีเนื้อหาที่ขัดแย้งในตัวเอง (Non-contradiction)

จากคุณลักษณะข้างต้นจะเห็นได้ว่า The Purge Law สามารถผ่านเกณฑ์เรื่องศีลธรรมภายในกฎหมายตามทฤษฎีของฟุลเลอร์ไปได้หลายข้อ หนึ่งในประเด็นการบังคับใช้เป็นการทั่วไป (Generality) นั้น อาจมีความคลุมเครือเนื่องจากสามารถมองได้หลายมิติ กล่าวคือ The Purge Law ได้กำหนดให้มีคืนล้างบาปขึ้นปีละครั้ง โดยอนุญาตให้ประชาชนมีอิสระเต็มที่ในการก่ออาชญากรรมทุกประเภทอย่างถูกกฎหมายเป็นเวลา 12 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 19.00 น. ถึงเวลา 7.00 น. ของวันถัดไปนั้น เมื่อพิจารณาในมิติของเวลาที่กฎหมายมีผลบังคับใช้อาจตีความได้ว่า The Purge Law ไม่ใช่กฎหมายที่สามารถใช้ได้เป็นการทั่วไป เนื่องจากถูกจำกัดให้มีผลบังคับใช้ได้เพียง 12 ชั่วโมงในหนึ่งปีเท่านั้น อนึ่ง แต่หากพิจารณาต่อไปว่า แม้ The Purge Law จะมีผลบังคับใช้ในเวลาที่จำกัด แต่ภายในห้วงเวลาดังกล่าว The Purge Law ก็มีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไปในทุกพื้นที่หรือทุกรัฐของอเมริกา ไม่ได้เจาะจงเพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในมิติของกลุ่มผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายก็จะพบว่า แม้ The Purge Law จะมีผลใช้บังคับได้กับประชาชนทุกคนในอเมริกา แต่ก็มีอภิสิทธิ์ชนบางกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครอง อาทิ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐ หรือบุคลากรทางการแพทย์ กล่าวคือ ประชาชนไม่สามารถก่ออาชญากรรมใด ๆ กับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ ซึ่งอาจมองได้ว่า The Purge Law ไม่มีความเท่าเทียมในการบังคับใช้ มีการให้ภูมิคุ้มกันกับบุคคลบางกลุ่ม ซึ่งขัดกับหลักความเป็นทั่วไป (Generality) ของฟุลเลอร์ อย่างไรก็ตาม หากมองว่าการให้ความคุ้มกันทางกฎหมายเป็นพิเศษกับกลุ่มบุคคลหนึ่ง ๆ เป็นชนบทกิตติที่สากลให้การยอมรับและมีการปรับใช้กันอย่างแพร่หลาย ดังเช่น อภิสิทธิ์และความคุ้มกันทางทูตและกงสุล ตามอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางทูต ค.ศ. 1961 (Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961)⁴⁴ และอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางกงสุล ค.ศ. 1963 (Vienna Convention on Consular Relations 1963)⁴⁵ ก็อาจมองได้ว่า แม้ The Purge Law ได้มอบภูมิคุ้มกันให้กับคนบางกลุ่ม แต่สำหรับประชาชนทั่วไปแล้วก็อยู่ภายใต้บังคับของ The Purge Law อย่างเสมอกัน กฎหมายดังกล่าวก็ย่อมมีลักษณะเป็นการทั่วไปไปตามมาตรวัดของฟุลเลอร์แล้ว

นอกจากนี้ ในประเด็นความสอดคล้องระหว่างกฎหมายที่ประกาศกับการบังคับใช้ของเจ้าพนักงาน (Congruence between Written Statue and Official Action) นั้น หากมองอย่างผิวเผินอาจกล่าวได้ว่า The Purge Law ได้มีการบังคับใช้สอดคล้องกับที่ประกาศไว้ คือ รัฐบาลได้ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดโดยการอำนวยความสะดวกให้เกิดคืนล้างบาปเพื่อให้ประชาชนก่ออาชญากรรมได้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของ The Purge Law ตามที่ได้ประกาศไว้กับการปฏิบัติจริงของเจ้าหน้าที่รัฐ กลับมีความ

⁴⁴ See Vienna Convention on Diplomatic Relations (adopted 18 April 1961, entered into force 24 April 1964) 500 UNTS 95.

⁴⁵ See Vienna Convention on Consular Relations (adopted 24 April 1963, entered into force 19 March 1967) 596 UNTS 261.

ย้อนแย้งกัน กล่าวคือ เจตนารมณ์ในการอนุญาตให้ประชาชนก่ออาชญากรรมของ The Purge Law คือ เพื่อให้ประชาชนได้ระบายความคับแค้นและความรุนแรงในจิตใจ นำไปสู่การควบคุมจำนวนประชากรและรักษาอัตราการก่ออาชญากรรมให้ต่ำตลอดทั้งปี แต่ในความเป็นจริงแล้ว กรณีกลับเป็นว่า รัฐส่งเสริมคืบคลานไปในนามของการ “ลดอาชญากรรม” แต่ผลลัพธ์จากคืบคลานกลับกลายเป็นการฆ่าล้างกันแบบไม่เลือกหน้า มีหน้าซ้ำรัฐเองก็ได้ใช้อำนาจในการแทรกแซงคืบคลานโดยการมุ่งกำจัดคนจนหรือชนชั้นล่าง เพื่อเป็นการลดงบประมาณของรัฐที่จะต้องนำมาอุดหนุนกลุ่มคนดังกล่าว ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของ The Purge Law ตามที่ประกาศไว้เช่นนี้แล้ว จะกล่าวว่า The Purge Law มีความสอดคล้องระหว่างกฎหมายที่ประกาศกับการบังคับใช้ของเจ้าหน้าที่รัฐก็คงไม่ถูกต้องนัก

ประเด็นต่อมาว่าด้วยการปฏิบัติตามได้ของกฎหมาย (Possibility of Compliance) นั้น จริงอยู่ที่ตัว The Purge Law เป็นเรื่องที่คนในสังคมสามารถปฏิบัติตามได้ โดยการเลือกที่จะเข้าร่วม คือออกไปพรางชีวิตผู้อื่นตามที่กฎหมายเปิดโอกาสให้กระทำได้ หรือเลือกที่จะหลบอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยให้รอดพ้นจากการถูกพรางชีวิต ซึ่งไม่ใช่การต่อต้าน แต่ก็ไม่ได้เข้าร่วม ไม่เป็นการขัดต่อ The Purge Law แต่อย่างใดก็ดี หากปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว ย่อมกระทบต่อสิทธิในเนื้อตัวและร่างกายของบุคคลอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ การปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวจะปลอดจากการขัดต่อศีลธรรมใด ๆ จริงหรือไม่ เนื่องจากหากพิจารณาในมิติการปฏิบัติตามของประชาชน จริงอยู่ว่าประชาชนทุกคน “สามารถ” ปฏิบัติตามที่ The Purge Law กำหนดโดยการ “ออกไปฆ่า” คนอื่นได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย แต่หลักการของฟุลเลอร์ไม่ได้อธิบายขยายความไปถึงวัตถุประสงค์ในการ “ออกไปฆ่า” ที่ขัดหรือเกินขอบเขตเจตจำนงของกฎหมายตามที่ประกาศไว้ เช่น การฆ่าเพื่อความสนุก หรือการฆ่าเพื่อล้างแค้นส่วนตัว ซึ่งวัตถุประสงค์เหล่านั้นไม่ได้กระทำลงเพื่อมุ่งหวังให้อัตราการก่ออาชญากรรมในอนาคตลดลงหรือกระทำไปเพื่อเสริมสร้างให้เศรษฐกิจดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกฎหมายที่ได้ประกาศออกมาโดยชัดแจ้ง เมื่อพิจารณาแล้วกฎหมายดังกล่าวยังนับว่าเป็นกฎหมายที่มีศีลธรรมอยู่หรือไม่ ประเด็นเรื่องวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวเป็นหนึ่งในข้อจำกัดที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึงในหลักการของฟุลเลอร์ที่พบได้จากภาพยนตร์เรื่องนี้

นอกจากนี้ ยังพบว่าประเด็นปัญหาเรื่องระดับความสามารถในการปฏิบัติตามกฎหมาย (Level of Possibility of Compliance) ของปัจเจกบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสะดวกและบริบททางสังคมในด้านอื่น ๆ เช่น ระดับฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่ากัน อันส่งผลอย่างมากต่อความเป็นไปได้ในการที่จะออกไปปฏิบัติตนตาม The Purge Law กล่าวคือ แม้ทุกคนจะมีสิทธิในการเลือกจะออกไปฆ่า (Possibility to Kill) ที่เท่ากัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนรวยที่มีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ได้มากกว่า กลุ่มคนจนย่อมมีข้อจำกัดด้านความพร้อมในการออกไปฆ่าผู้อื่น รวมถึงมีข้อจำกัดในการป้องกันตัวเองไม่ให้ถูกฆ่า ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า แม้ทุกคนจะมีสิทธิและความเท่าเทียมในการที่จะออกไปฆ่าผู้อื่นตามกฎหมายที่รัฐบาลประกาศออกมา หากแต่ยังมีประเด็นในเรื่องความไม่เท่าเทียมในความเป็นไปได้ที่จะไม่ถูกฆ่า (Inequal Possibility Not to Be Killed) เช่นนี้แล้ว เรายังสามารถนับว่า The Purge Law มีคุณสมบัติในเรื่องการปฏิบัติตามได้ของกฎหมาย (Possibility of Compliance) ของฟุลเลอร์อยู่หรือไม่ จะเห็นได้ว่า หากบัญญัติกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงบริบททางสังคมประกอบกัน ย่อมนำมาซึ่งผลลัพธ์อันขัดต่อศีลธรรมตามมา

หากจะกล่าวให้ถึงที่สุด เมื่อพิจารณาประกอบข้อจำกัดบางประการรวมถึงประเด็นที่ไม่ได้กล่าวถึงในทฤษฎี “Inner Morality of Law” จากแนวคิดของฟุลเลอร์นั้น เราอาจสามารถยกประเด็นของการขัดแย้งต่อศีลธรรมภายนอก (External Morality) อันเป็นศีลธรรมในเชิงเนื้อหาของกฎหมายขึ้นอ้าง เพื่อที่จะใช้แย้งต่อ The Purge Law ทั้งนี้ ประเด็นเรื่องศีลธรรมภายนอกและภายในเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันและกัน (Interconnected)⁴⁶ ทำให้กล่าวได้ว่า The Purge Law ไม่ควรจะถูกถือว่าเป็นกฎหมายได้ยิ่งไปกว่านั้น หากสมมติว่า The Purge Law เป็นกฎหมายที่มีขั้นตอนการออกกฎหมาย หรือกระบวนการนิติบัญญัติ สอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการของฟุลเลอร์ครบทั้ง 8 ประการ แต่เนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวกลับอนุญาต หรือส่งเสริมให้การกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรม หรือขัดต่อศีลธรรมอันดีอย่างร้ายแรง สามารถกระทำได้อย่างถูกกฎหมาย เช่น ส่งเสริมให้คนออกไปทำร้ายร่างกาย ปล้นทรัพย์สิน หรือแม้กระทั่งฆ่าบุคคลอื่น กฎหมายดังกล่าวจึงนับว่าเป็นกฎหมายที่มีศีลธรรมอยู่หรือไม่ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” หรือศีลธรรมภายในกฎหมาย 8 ประการของฟุลเลอร์ที่ไม่สามารถครอบคลุมไปถึงประเด็นต่าง ๆ ในมิติของมาตรวัดความมีศีลธรรมของกฎหมายได้แก่

1. **การแยกแยะระหว่างศีลธรรมภายในและศีลธรรมภายนอก:** ตัวอย่างจากเนื้อเรื่องในภาพยนตร์ The Purge ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้ตัวกฎหมาย ซึ่งในที่นี้คือ The Purge Law จะสอดคล้องกับหลักศีลธรรมภายใน (Internal Morality) ของฟุลเลอร์ (แม้จะไม่ครบทั้ง 8 ประการ) แต่ก็ขัดต่อศีลธรรมภายนอก (External Morality) เช่น กฎหมายที่อนุญาตให้ประชาชนฆ่าผู้อื่นได้นับว่าเป็นกฎหมายที่ขัดกับหลักการพื้นฐานของศีลธรรมอย่างร้ายแรง เพราะละเมิดสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ คือ สิทธิในชีวิตและร่างกาย
2. **ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการและเนื้อหา:** เป็นที่ชัดเจนว่า The Purge Law ที่ถูกใช้บังคับในภาพยนตร์ สอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการ (แม้จะไม่ครบทั้ง 8 ประการ) แต่เนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวที่ส่งเสริมให้ประชาชนก่ออาชญากรรมต่าง ๆ กลับขัดกับหลักศีลธรรมพื้นฐานอย่างชัดเจน ซึ่งในทฤษฎีของฟุลเลอร์ไม่ได้มีเกณฑ์ที่ระบุไว้ชัดเจนในประเด็นนี้
3. **ระดับของการขัดต่อศีลธรรม:** แม้ฟุลเลอร์จะกำหนดว่า กฎหมายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับศีลธรรมแต่เขาก็ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า เนื้อหาเช่นไรที่จะพิจารณาว่าขัดกับศีลธรรมจนถึงขนาดที่ทำให้กฎหมายดังกล่าวไม่เป็นกฎหมาย ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นผ่านความคลุมเครือในการตีความว่า The Purge Law สอดคล้องกับมาตรฐานบางประการของทฤษฎี “Inner Morality of Law” หรือไม่

⁴⁶ Marshall Cohen, ‘Law, Morality and Purpose’ (1965) 10 Villanova Law Review 640.

4.4 ข้อจำกัดของทฤษฎีทางกฎหมายของฟุลเลอร์ในการอธิบาย “ความเป็นกฎหมาย” ของกฎหมาย

จากการนำทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ไปวิเคราะห์ประกอบข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับ The Purge Law จากภาพยนตร์ The Purge ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถสังเคราะห์และสรุปเป็นข้อจำกัด ประเด็นที่ฟุลเลอร์ได้กล่าวถึงแต่ขาดความชัดเจน รวมถึงประเด็นที่ไม่ได้กล่าวถึงในทฤษฎี “Inner Morality of Law” ที่ใช้อธิบาย “ความเป็นกฎหมาย” และใช้เป็นเกณฑ์กำหนดมาตรวัดความชอบด้วยศีลธรรมของกฎหมาย ดังนี้

4.4.1 ข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law”

1. มาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการ 8 ประการในทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถใช้เป็นมาตรวัดที่รับประกันว่า กฎหมายที่สอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการครบทั้ง 8 ประการ ดังกล่าวจะเป็นกฎหมายที่ยุติธรรม (Just Law)⁴⁷
2. ปัจจัยความสำเร็จของระบบกฎหมายที่จะบรรลุวัตถุประสงค์โดยเฉพาะที่จะ “ทำให้พฤติกรรมของคนอยู่ภายใต้บังคับของกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบ”⁴⁸ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างกฎหมาย (Procedure of Making Law) ที่เป็นไปตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” ซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายธรรมชาติในเชิงกระบวนการ (Procedural Version of Natural Law) เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จของระบบกฎหมายยังขึ้นอยู่กับสติปัญญา ความรอบรู้ และความมีจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่บัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย⁴⁹ ข้อจำกัดนี้สะท้อนให้เห็นผ่านภาพยนตร์ The Purge ที่แม้ The Purge Law จะเป็นกฎหมายที่ถูกบัญญัติตามกระบวนการนิติบัญญัติ และสอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมเชิงกระบวนการ แต่รัฐบาลผู้ที่บัญญัติและบังคับใช้กฎหมายขาดจิตสำนึกในหน้าที่ที่จะทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และอาศัย The Purge Law เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางกฎหมายที่จะกำจัดกลุ่มผลประโยชน์อื่นออกไป เช่น กลุ่มคนที่เป็นคู่แข่งทางการเมือง และกลุ่มคนที่ไม่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างคนยากจน ทั้งที่รัฐบาลสามารถแก้ปัญหาปรับพฤติกรรมของคนและลดจำนวนอาชญากรได้ด้วยวิธีอื่นหรือด้วยผลบังคับตามกฎหมายที่เหมาะสมตามหลักความจำเป็นและได้สัดส่วนกับความผิด ทำให้มีประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มที่มีผลประโยชน์เดียวกันกับรัฐบาลคัดค้านและต่อต้านการมีอยู่ของ The Purge Law ด้วยเห็นว่าเป็นกฎหมายที่มีความสุดโต่งและขัดต่อศีลธรรมอย่างร้ายแรง หรือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญของประเทศไทยที่แม้จะถูกจัดทำตามกระบวนการทางนิติบัญญัติของไทยและสอดคล้องกับ

⁴⁷ Raymond Wacks, *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory* (n 25) 34.

⁴⁸ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 106.

⁴⁹ Ibid 200.

มาตรฐานทางศีลธรรมตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” แต่ตัวเนื้อหาของรัฐธรรมนูญก็ยังถูกผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายกำหนดให้เป็นไปในแนวทางที่คงอิทธิพลและเอื้อประโยชน์ต่อการรักษาอำนาจของฝ่ายอนุรักษนิยมไว้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการสร้างระบบเลือกตั้งและระบบรัฐสภา อันส่งผลให้สถาบันทางการเมืองอ่อนแอ หรือที่มาและอำนาจของสมาชิกวุฒิสภาทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาอนุมัติกฎหมายและการแต่งตั้งคณะกรรมการขององค์กรอิสระ⁵⁰

4.4.2 ประเด็นที่ฟุลเลอร์กล่าวถึงในทฤษฎี “Inner Morality of Law” แต่ขาดความชัดเจน

1. ทฤษฎีทางกฎหมาย “Inner Morality of Law” หรือศีลธรรมภายในกฎหมาย 8 ประการของฟุลเลอร์ ไม่ได้อธิบายชัดเจนว่ามาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการ 8 ประการ นั้นจะมีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของกฎหมายอย่างไร เพียงแต่อธิบายว่า “Inner Morality of Law” ซึ่งเป็นกฎหมายธรรมชาติในเชิงกระบวนการ (Procedural Version of Natural Law) สามารถใช้ได้กับกฎหมายทุกประเภท ไม่ว่าเนื้อหาของกฎหมายนั้นจะถูกบัญญัติขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อะไร⁵¹ (Substantive Purposes of Law) เช่นนี้แล้ว ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรมในเชิงกระบวนการ 8 ประการ ของกฎหมายหนึ่งกฎหมายใดนั้น ย่อมส่งผลให้ความเป็นไปได้ในน้อยมากที่จะทำให้นโยบายสาระของกฎหมายขัดกับศีลธรรมภายนอก (External Morality) อันจะทำให้กฎหมายนั้นเป็นกฎหมายที่ไม่ดีไม่ยุติธรรม (Unjust Law)
2. ฟุลเลอร์อธิบายว่า กฎหมายธรรมชาติเชิงเนื้อหา (Substantive Version of Natural Law) เป็นศีลธรรมภายนอกที่อยู่นอกระบบกฎหมาย การขัดแย้งต่อศีลธรรมภายนอก (External Morality) จึงอาจทำให้กฎหมาย ๑ ขาดความเป็นกฎหมาย แต่ฟุลเลอร์กลับไม่ได้อธิบายถึงการพิจารณาความมีศีลธรรมในเชิงเนื้อหาที่ชัดเจน รวมถึงไม่ได้ให้รายละเอียดของสัดส่วนหรือการให้น้ำหนักความสำคัญที่เป็นรูปธรรมระหว่างศีลธรรมภายในและศีลธรรมภายนอกของกฎหมายที่ฟุลเลอร์ยึดเป็นเกณฑ์ในการนิยามความเป็นกฎหมายของกฎหมายหนึ่ง ๑

4.4.3 ประเด็นที่ทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ไม่ได้กล่าวถึง

แนวความคิดของฟุลเลอร์เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชน มีภูมิหลังเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ที่มีประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งเป็นประมุขของรัฐ มีผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการหลากหลายสาขารวมถึงนักกฎหมาย ที่ร่วมกันพัฒนาสถาบันทางการเมืองและระบบกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีระบบกฎหมายแบบ Common Law ที่เน้นการหาเหตุผลให้ผู้พิพากษาค่อยตามมากกว่าตัวบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น การอธิบายความเป็นกฎหมายด้วยทฤษฎี

⁵⁰ รวินท์ ลิละพัฒนะ, *ทฤษฎีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของยานิฟ รอซโน กับกรณีศึกษาในมาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย* (สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2567) 115-148.

⁵¹ Lon L Fuller, *The Morality of Law* (n 3) 153.

“Inner Morality of Law” จึงอาจใช้ได้ดีและมีประสิทธิภาพภายใต้บริบททางสังคมดังกล่าว เนื่องจากฟุลเลอร์ให้น้ำหนักกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการบัญญัติกฎหมาย รวมถึงการสื่อสาร ถกเถียง และให้เหตุผลระหว่างกระบวนการบัญญัติกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายของผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มความคิด กลุ่มสังคม กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความแตกต่างหลากหลายมากเพียงพอ เพื่อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในการกำหนดเนื้อหาของกฎหมาย อันเป็นแนวทางของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและระบบกฎหมายแบบ Common Law ซึ่งเป็นส่วนที่ทฤษฎี “Inner Morality of Law” อันมีลักษณะเป็นมาตรฐานศีลธรรมในเชิงกระบวนการ ไม่ได้กำหนดรายละเอียดไว้ แต่ให้เป็นดุลพินิจของผู้บัญญัติและบังคับใช้กฎหมายที่มีสติปัญญา มีความรอบรู้ และมีจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้น หากมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจมากกระทบตัวแปรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพ (Facilitation Factors) ของการใช้ทฤษฎี “Inner Morality of Law” คือ (1) ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่อาจเกิดขึ้นได้ (2) ทำให้ไม่มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และให้เหตุผลจากกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญที่หลากหลายในกระบวนการบัญญัติกฎหมาย หรือ (3) ทำให้ดุลพินิจของผู้บัญญัติและบังคับใช้กฎหมายบิดเบี้ยว ไม่สามารถดำเนินการภายใต้กรอบของการให้เหตุผล และการอธิบายการตัดสินใจ อันนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เบี่ยงเบนออกจากความมุ่งประสงค์ที่ดีตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” แล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพเหล่านี้ย่อมทำให้ “เนื้อหาของกฎหมาย” ที่เป็นผลผลิตจากกระบวนการที่สอดคล้องกับมาตรฐานศีลธรรมในเชิงกระบวนการหรือ “Inner Morality of Law” กลายเป็นกฎหมายที่ไม่ดีไม่ยุติธรรม (Unjust Law) ได้ หากกล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ เมื่อสภาพสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปการอธิบายความเป็นกฎหมายด้วยแนวคิดของฟุลเลอร์ ตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” อาจใช้ไม่ได้ หรืออาจใช้ได้แต่ไม่มีประสิทธิภาพมากพอ

ตัวอย่างเช่น เมื่อพิจารณาในบริบททางสังคมและกฎหมายของประเทศไทย โดยเฉพาะบทกฎหมายที่ถูกบัญญัติและบังคับใช้ในสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่ต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (“รัฐธรรมนูญฯ 2560”) ที่จัดทำขึ้นใน พ.ศ. 2560 หลังคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ทำการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 และนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 (“รัฐธรรมนูญฯ 2557”) มาบังคับใช้ โดยมีกระบวนการร่าง เห็นชอบ และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ 2560 ที่ชอบด้วยกฎหมายและสอดคล้องกับมาตรฐานศีลธรรมในเชิงกระบวนการ หรือ “Inner Morality of Law” ของฟุลเลอร์ แต่เป็นที่ประจักษ์ว่า กระบวนการเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฯ 2560 เป็นกฎหมายที่ดีที่ยุติธรรม (Just Law) เสียทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่มีประสิทธิภาพของทฤษฎี “Inner Morality of Law” ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพ ในสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่แตกต่าง กล่าวคือ กระบวนการบัญญัติกฎหมายนั้นเกิดภายใต้อิทธิพลของคณะรัฐประหาร (ในกรณีนี้คือ คสช.) ซึ่งไม่ใช่แนวทางของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็มาจากการแต่งตั้งของ คสช. ไม่ได้เป็นตัวแทนของประชาชนที่มาจากกลุ่มต่าง ที่มีความแตกต่างหลากหลายมากเพียงพอ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาของกฎหมาย ประกอบกับดุลพินิจของคณะกรรมการ

ร่างรัฐธรรมนูญที่บิดเบี้ยวและเป็นไปเพื่อรักษาอำนาจของ คสช. ไว้นั้น ส่งผลให้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญ 2560 ในหลายมาตรา เป็นกฎหมายที่ไม่ดีไม่ยุติธรรม ดังเช่น มาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญ 2557 (ที่จัดทำโดย คสช.) ได้ให้อำนาจพิเศษกับหัวหน้า คสช. ในการ “สั่งการ ระเบียบข้อบังคับ หรือกระทำการใด ๆ” ก็ได้ที่มีผลในทางบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ แม้ว่าต่อมาจะมีการจัดทำรัฐธรรมนูญ 2560 โดยกระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมายและสอดคล้องกับมาตรฐานศีลธรรมในเชิงกระบวนการ แต่มาตรา 265 ในบทเฉพาะกาลก็ยังรับรองให้อำนาจพิเศษของ คสช. ทั้งหลายยังคงมีอยู่ต่อไปจนกว่าจะมีคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เข้ามารับหน้าที่ ซึ่งเอื้อให้ คสช. ใช้อำนาจ (ที่แทบจะเรียกได้ว่า “ไร้ขอบเขต”) นี้ในการวางรากฐานอำนาจของตนเองให้มั่นคงทั้งก่อนและระหว่างการเลือกตั้ง⁵² และสามารถใช้อำนาจดังกล่าวระหว่างจัดตั้งรัฐบาลได้ รวมถึงเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ 2560 ทั้งการสร้างระบบเลือกตั้งและระบบรัฐสภา อันส่งผลให้สถาบันทางการเมืองของประเทศอ่อนแอลง หรือที่มาและอำนาจของสมาชิกวุฒิสภา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ การอนุมัติกฎหมาย และการแต่งตั้งคณะกรรมการขององค์กรอิสระ ล้วนแต่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อคงอิทธิพลและเอื้อประโยชน์ต่อการรักษาอำนาจของฝ่ายอนุรักษนิยมไว้ทั้งสิ้น⁵³

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาตามสถานการณ์ที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง The Purge การที่ The Purge Law ถูกบัญญัติขึ้นโดยรัฐบาลเผด็จการ ในสังคมรัฐตำรวจที่มีสถานะทางสังคมที่เศรษฐกิจแย่ มีประชากรล้นประเทศและมีอัตราการก่ออาชญากรรมที่สูงนั้น ทำให้เกิดข้อจำกัดในการนำทฤษฎี “Inner Morality of Law” มาอธิบายความเป็นกฎหมายของ The Purge Law เนื่องจากสถานะสังคมดังกล่าวย่อมเอื้อหรือเปิดช่องให้รัฐจารีตนิยมที่ไร้ศีลธรรมสามารถอ้างความชอบธรรมของกฎหมายที่แม้จะมีศีลธรรมภายในแต่ไร้ซึ่งศีลธรรมภายนอกอย่างสิ้นเชิง เช่นนี้แล้ว การออกกฎหมายตามกระบวนการนิติบัญญัติอย่างถูกต้อง (มีศีลธรรมภายใน) โดยมีเนื้อหาอนุญาตให้ประชาชนสามารถฆ่าผู้อื่นได้อย่างเสรี (ไร้ศีลธรรมภายนอก) ย่อมมีปัญหาในการอธิบายประเด็นการปฏิบัติตามได้ของกฎหมาย (Possibility of Compliance) เนื่องจากแม้ประชาชนจะสามารถปฏิบัติตามกฎหมายโดยออกไปฆ่าผู้อื่นได้ แต่การออกไปฆ่าดังกล่าวย่อมผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง จากตัวอย่างนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความลำบากในการอธิบายหลักการตามทฤษฎี “Inner Morality of Law” เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงการอธิบายความเป็นกฎหมายในกรณีการบัญญัติกฎหมายของผู้มีอำนาจที่บกพร่องทางศีลธรรม หรือก็คือทฤษฎีของฟุลเลอร์ไม่รองรับการอธิบายความเป็นกฎหมาย ภายใต้สถานะสังคมที่สุดโต่งดังปรากฏในภาพยนตร์ The Purge (สถานะสังคมแบบที่ฟุลเลอร์น่าจะไม่ได้คำนึงถึง) ที่เปิดช่องให้สามารถอาศัยกฎหมายที่ผ่านมาตรวัดศีลธรรมในเชิงกระบวนการ ไปกระทำการใด ๆ ในลักษณะที่ขัดต่อศีลธรรมอันดี หรือไร้ซึ่งศีลธรรมในเชิงเนื้อหา

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการสร้างทฤษฎี “Inner Morality of Law” ฟุลเลอร์ไม่ได้พิจารณาอย่างเพียงพอถึงบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีอิทธิพลต่อการบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย

⁵² ‘มาตรา 44 ครอบคลุม 200 ฉบับ ใช้ทุกประเด็นปัญหาตามใจชอบ’ (iLaw, 27 พฤศจิกายน 2561) <<https://www.ilaw.or.th/articles/3090>> สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2568.

⁵³ รวิทร์ ลีละพัฒนนะ, ทฤษฎีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของยานิฟ รอสไน กับกรณีศึกษาในมาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย (เชิงอรรถ 50) 115-148.

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

ประเด็นการพิจารณาความมีอยู่ของกฎหมายว่าควรคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับศีลธรรมหรือค่านึงความเป็น (Is) กับความควร (Ought) ประอบกันหรือไม่นั้น เป็นประเด็นถกเถียงทางนิติปรัชญาที่ยังไม่มีข้อยุติชัดเจน เนื่องจากไม่ว่าข้อสรุปจะเป็นไปในทิศทางใด ย่อมปรากฏข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มีเหตุผลรองรับที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ดำรงลักษณะพหุนิยมซึ่งมีความหลากหลายทางความคิดสามารถเชื่อมโยงเหตุและผลได้อย่างหลากหลายตามความเชื่อพื้นฐานของความจำเป็นในการมีกฎหมายในสังคมมนุษย์

อนึ่ง แม้ความเชื่อพื้นฐานแบบมนุษยนิยมที่เชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ที่จะหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการดำรงอยู่ด้วยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพิงสิ่งอ้างอิงใด ๆ ก็ตาม แต่ก็เป็นที่ประจักษ์และต้องยอมรับว่าความเชื่อแบบหนึ่งย่อมมีข้อจำกัดในการตอบสนองต่อทุกปัญหาได้อย่างครอบคลุม ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าความคิดเชิงนิติปรัชญาของสำนักกฎหมายใดจะถูกใช้นำเสนอหรืออ้างอิง ก็มิอาจถือเป็นคำตอบที่สมบูรณ์ในทุกบริบทปัญหาได้ การที่มนุษย์พยายามแสวงหาหลักเกณฑ์ที่เป็นเอกภาพเพื่ออธิบายและแก้ไขปัญหาดังที่สำนักความคิดทางกฎหมายต่างศึกษาและพัฒนาแนวคิดต่าง ๆ จนก่อเกิดเป็นนิติปรัชญาที่มีความหลากหลายนั้น ล้วนมีเป้าหมายสำคัญคือการค้นหากฎหมายที่ดี อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุข ดังนั้น การเลือกใช้ทฤษฎีอ้างอิงเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับความหมายและบทบาทของกฎหมายจึงมิได้มีสูตรสำเร็จหรือคำตอบที่เป็นที่ยอมรับอย่างชัดเจนเพียงหนึ่งเดียว การพิจารณาสถานการณ์แวดล้อมและผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงรักษาสภาวะและคุณภาพของสังคมที่พึงประสงค์

นอกจากนี้ เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งสมมติที่กำหนดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เนื้อหาของกฎหมายจึงขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละสังคม ทั้งในเรื่องของวัฒนธรรม การเมือง คุณค่าที่คนในสังคมยึดถือ ซึ่งก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และช่วงเวลา ทั้งนี้ ทฤษฎีทางกฎหมายหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมามีภายใต้บริบทของสังคมและเวลาใดเวลาหนึ่งที่สามารถใช้ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือภายใต้ตัวแปรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพ (Facilitation Factors) เมื่อเวลาผ่านไปและตัวแปรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพนั้นได้เปลี่ยนไป (เช่น คุณค่าที่สังคมยึดถือเปลี่ยนไป) ทฤษฎีทางกฎหมายนั้นก็อาจไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป

จากการศึกษาถึงข้อจำกัดของทฤษฎี “Inner Morality of Law” ของฟูลเลอร์ ผ่านการวิเคราะห์ความเป็นกฎหมายของ “The Purge Law” และการกำหนดมาตรวัดความชอบด้วยศีลธรรมของกฎหมายในบริบทของโลกปัจจุบัน คณะผู้เขียนเห็นว่า

1. ในการพิจารณาความชอบด้วยกฎหมาย (Legality) นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรมยังคงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ
2. ในประเด็นด้านศีลธรรมนั้น มีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาประเด็นศีลธรรมในเชิงกระบวนการ (Procedural) ควบคู่ไปกับศีลธรรมในเชิงเนื้อหา (Substantive) ประอบกัน ทั้งนี้ในแต่ละสังคมกฎหมาย ซึ่งมีบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน พึงกำหนดมาตรวัดศีลธรรมให้ชัดเจน

รวมถึงกำหนดสัดส่วนความสำคัญระหว่างศีลธรรมในเชิงกระบวนการและศีลธรรมในเชิงเนื้อหา เนื่องจากในแต่ละสังคมย่อมมีค่านิยมที่แตกต่าง โดยเฉพาะศีลธรรมในเชิงเนื้อหาที่มีความเป็นนามธรรมสูง แต่ละสังคมก็พึงต้องหาจุดสมดุลและมีฉันทามติในประเด็นศีลธรรมในเชิงเนื้อหาอันเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ ได้

3. แต่ละสังคมพึงให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดผู้มีอำนาจในทางนิติบัญญัติ ทั้งประเด็นคุณสมบัติและที่มาของผู้มีอำนาจเหล่านั้น เนื่องจากผู้มีอำนาจในทางนิติบัญญัติย่อมมีผลโดยตรงต่อการบัญญัติเนื้อหาของกฎหมาย กฎหมายจะเป็นธรรมหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับสติปัญญา ความรอบรู้ และความมีจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่บัญญัติและบังคับใช้กฎหมายนั่นเอง

อย่างไรก็ดี การศึกษาในครั้งนี้ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากไม่ได้ศึกษาลงในรายละเอียดในบางประเด็นซึ่งมีความน่าสนใจทางวิชาการ จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะต่อยอดในการศึกษาต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การกำหนดศีลธรรมในเชิงเนื้อหาให้เป็นรูปธรรมนั้น มีความท้าทายหรือมีอุปสรรคหรือไม่ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม หรือในบริบทที่มีความบิดเบี้ยวทางศีลธรรม
2. เนื่องจากศีลธรรมในเชิงเนื้อหาเป็นนามธรรมและขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในทางนิติบัญญัติ การกำหนดกรอบศีลธรรมเพื่อคุมผู้มีอำนาจในทางนิติบัญญัติจะช่วยทำให้กฎหมายมีศีลธรรมในเชิงเนื้อหามากขึ้นหรือไม่
3. การกำหนดสัดส่วนความสำคัญระหว่างศีลธรรมในเชิงกระบวนการและศีลธรรมในเชิงเนื้อหา มีความท้าทายหรือมีอุปสรรคหรือไม่ หากให้ความสำคัญกับศีลธรรมในเชิงกระบวนการมากกว่าจะส่งผลกระทบประการใดในทางกลับกัน หากให้ความสำคัญกับศีลธรรมในเชิงเนื้อหามากกว่าจะส่งผลกระทบประการใด โดยเฉพาะในภาวะสังคมที่กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจของผู้มีอำนาจในสังคม